

T.C.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SANAL
ZORBA/KURBAN OLMA VE FARKINDALIK DURUMU İLE
ÇEVİRİMİÇİ TEKNOLOJİLERE YÖNELİK ÖZYETERLİK ALGI
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Barış SEZER

Tıp Eğitimi Programı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA

2019

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SANAL
ZORBA/KURBAN OLMA VE FARKINDALIK DURUMU İLE
ÇEVİRİMİÇİ TEKNOLOJİLERE YÖNELİK ÖZYETERLİK ALGI
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Barış SEZER

Tıp Eğitimi Programı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Meral DEMİRÖREN

ANKARA

2019

ONAY SAYFASI

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBA/KURBAN OLMA VE FARKINDALIK
DURUMU İLE ÇEVİRİMİÇİ TEKNOLOJİLERE YÖNELİK ÖZYETERLİK ALGI DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ

Öğrenci: Barış Sezer

Danışman: Doç. Dr. Meral Demirören

Bu tez çalışması 19.09.2019 tarihinde jürimiz tarafından "Tıp Eğitimi Programı" nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Melih Elçin
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Meral Demirören
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD.

Üye: Prof. Dr. Sevgi Turan
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD.

Üye: Doç. Dr. Arif Onan
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD.

Üye: Doç. Dr. Ramazan Yılmaz
Bartın Üniversitesi Fen Fakültesi
Bilgisayar Teknolojisi ve Bilişim Sistemleri AD.

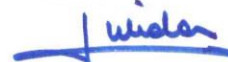

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Diclehan Orhan

Enstitü Müdürü

24 Eylül 2019

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/09/2019

 Barış SEZER

⁽¹⁾ "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3 şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolu çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
 Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Doç. Dr. Meral Demirören danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Barış Sezer

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitiminin boyunca yoğun emeği geçen değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Meral DEMİRÖREN başta olmak üzere, Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalındaki tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma, aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Sezer, B. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sanal Zorba/Kurban Olma ve Farkındalık Durumu ile Çevrimiçi Teknolojilere Yönelik Özyeterlik Algı Düzeylerinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Eğitimi Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019. Sanal zorbalık, cep telefonu, e-posta, web siteleri vb. bilişim teknolojileri aracılığı ile bireyin diğer bireye/bireylere tehdit, taciz, korkutma vb. kötü amaçlı, sürekli, kasıtlı davranışlar sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada fakültelerinde henüz eğitime başlayan tıp fakültesi öğrencilerinin sanal zorba/kurban olma düzeyleri, sanal zorba farkındalık durumları ve çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu 307 öğrenciden oluşmuştur. Veriler; Kişisel Bilgi Formu, Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği, Çevrimiçi Teknolojilere Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği ile elektronik yoldan toplanmıştır. Verilerin analizi SPSS 22.0 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Araştırmada öğrencilerin sanal zorba ve kurban olma düzeylerinin oldukça düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte öğrencilerdeki sanal zorbalık farkındalığı ve çevrimiçi teknoloji kullanım yeterlik algı düzeyi yüksek çıkmıştır. Kadın öğrencilerin ve akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin daha yüksek farkındalığa sahip oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin sanal zorba olma durumları ile cinsiyet, akademik başarı, internet kullanım süresi ve yaşanılan yer değişkenlerine göre anlamlı bir ilişki bulunmazken, sanal kurban olma durumu ile interneti uzun süre kullanan öğrenciler lehine anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ile sanal zorba/kurban olma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Öğrenciler sanal zorbalığı en çok şaka amaçlı yaptıkları, sanal kurban olanlarında kızgınlık, endişe ve stres yaşadıkları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: çevrimiçi teknolojiler, sanal zorbalık, sanal kurban, sanal zorbalık farkındalığı.

ABSTRACT

Sezer, B. Investigation of Cyberbullying/Cyber Victimization, Awareness Status and Self-Efficacy Perceptions towards Online Technologies of Medical Students. Hacettepe University Graduate School of Health Sciences, Medical Education Program Master's Thesis, Ankara, 2019. Cyberbullying is defined as through information technologies such as mobile phone, e-mail, web sites etc. the individual to another person threat, harassment, intimidation and malicious, continuous, deliberate behavior. In this study, it was aimed to investigate the levels of cyberbullying/cyber victimization, cyberbullying awareness and the level of online technology use self-efficacy perception status of medical students who have just started education in their faculties. The research was conducted according to survey model. The study group consisted of 307 students. Research data was obtained via Personal Information Form, Cyberbullying/Cyber Victimization Scale, Cyberbullying Awareness Scale, Self-Efficacy Perception Scale for Online Technologies. The data was analyzed with SPSS 22.0 statistical package program. It was determined that the level of cyberbullying and cyber victimization of the students was very low. However, students' perception of cyberbullying awareness and and the level of online technology use self-efficacy perception status were high. It was determined that female students and those with high academic achievement had higher awareness. While there was no significant relationship between students' cyberbullying status and gender, academic success, internet usage time and place of residence variables, it was determined that there was a significant relationship between the status of cyber victimization and the use of internet for a long time. There was no significant relationship between self-efficacy perception of online technology use and cyberbullying/victimization. It was determined that the students mostly used cyberbullying as a joke, and the victims were angry, worried and stressed.

Keywords: online technologies, cyberbullying, cybervictim, cyberbullying awareness.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iv
ETİK BEYAN	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
TABLolar	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	4
2. GENEL BİLGİLER	6
2.1. Zorbalık	6
2.2. Sanal Zorbalık	7
2.3. Sanal Zorbalık Çeşitleri	9
2.4. Sanal Zorbalıkta Kullanılan Araçlar	10
2.5. Sanal Zorbalığın Sonuçları ve Etkileri	11
2.6. Sanal Zorba Farkındalığı	12
2.7. Teknoloji Kullanım Özyeterliği ve Sanal Zorbalık	12
2.8. Sanal Zorbalık Konusuna İlişkin Yapılan Bazı Araştırmalar	13
2.8.1. Literatür Taramasının Sonucu/Özeti	16
3. YÖNTEM	17
3.1. Araştırmanın Modeli	17
3.2. Katılımcılar	17
3.3. Veri Toplama Araçları	17
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi	20
3.5. Etik Onay	21
4. BULGULAR	22
4.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler	22
4.2. Öğrencilerin Sanal Kurban / Sanal Zorba Olma Düzeyleri	23
4.2.1. Çeşitli Değişkenlere Göre Öğrencilerin Sanal Zorba	

Olma Durumları	23
4.2.2. Öğrencilerin Sanal Zorba Olma Esnasında Hissettikleri Duygular	26
4.2.3. Öğrencilerin Sanal Kurban Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşma Durumu	26
4.2.4. Öğrencilerin Sanal Kurban Olma Esnasında Hissettikleri Duygular	28
4.3. Sanal Zorba Farkındalığına İlişkin Bulgular	29
4.3.1. Öğrencilerin Sanal Zorba Farkındalığı Konusundaki Görüşlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşma Durumu	29
4.4. Çevrimiçi Teknoloji Kullanımına Yönelik Özyeterlik Algısına İlişkin Bulgular	31
4.4.1. Öğrencilerin Özyeterlik Durumları	31
4.4.2. Öğrencilerin Çevrimiçi Teknoloji Kullanımına İlişkin Özyeterlik Algı Puanlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşma Durumu	32
4.5. Öğrencilerin Çevrimiçi Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algıları İle Sanal Zorba/Kurban Olma Düzeyleri Arasında İlişki	34
5. TARTIŞMA	36
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	42
5.1. Sonuçlar	42
5.2. Öneriler	43
7. KAYNAKLAR	46
8. EKLER	54
EK-1: Kişisel Bilgi Formu	
EK-2: Sanal Zorba/Kurban Ölçeği	
EK-3: Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği	
EK-4: Çevrimiçi Teknolojilere Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği	
EK-5: Etik Kurul Onay Formu	
EK-6: Orijinallik Ekran Çıktısı	
EK-7: Dijital Makbuz	
9. ÖZGEÇMİŞ	

SİMGELER VE KISALTMALAR

BİT: Bilgi ve İletişim Teknolojileri

VPN: Virtual Private Network

TABLOLAR

Tablo		Sayfa
4.1.	Katılımcılara ilişkin bilgiler	20
4.2.	Öğrencilerin sanal zorba/kurban ölçeğinden elde edilen puanları	22
4.3.	Öğrencilerin sanal zorba olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre fark göstermesine ilişkin analiz sonuçları	22
4.4.	Sanal zorba olan öğrencilerin duygu durumları	25
4.5.	Öğrencilerin sanal kurban olma durumlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları	25
4.6.	Sanal kurban olan öğrencilerin duygu durumları	28
4.7.	Öğrencilerin sanal zorba farkındalık ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları	28
4.8.	Öğrencilerin sanal zorba farkındalığı durumlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları	29
4.9.	Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı puan ortalamaları	31
4.10.	Öğrencilerin özyeterlik algı puanlarını çeşitli değişkenlere göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları	32
4.11.	Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ve sanal zorba/kurban düzeyleri arasındaki ilişkinin korelasyon analizi ile incelenmesi	34

1. GİRİŞ

Üniversite öğrencileri günün büyük bir bölümünü akıllı telefon/bilgisayar/tablet başında çevrimiçi olarak geçirmektedir (1). Birçok çevrimiçi uygulama (Facebook, Snapchat, Whatsapp, Instagram vb.) öğrenciler arasında iletişimi yüzyüze olmaktan çıkararak sanal ortama taşımaktadır (2). İletişim kurma ile birlikte özellikle yoğun eğitim programı içerisinde tıp fakültesi öğrencileri günlerinin büyük bölümünü araştırma yapma, akademik görevleri yerine getirme, vb. durumlardan dolayı da internet ortamında geçirmektedirler. Bu teknolojiler üniversite öğrencileri arasında etkileşimi artırması, öğrenmenin desteklenmesi gibi katkılarının yanında, bazı olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Bu durumlardan biri de sanal zorbalık (cyberbullying) kavramıdır.

Sanal zorbalık, cep telefonu, e-posta, web siteleri vb. bilişim teknolojileri aracılığı ile bireyin bir diğer bireye/bireylere tehdit, taciz, korkutma vb. kötü amaçlı, sürekli, kasıtlı davranışlar sergilemesi olarak tanımlanmaktadır (3,4). Bu durumun son dönemlerde sıklıkla akademik görevlerin/ödevlerin/alınan ders içi notların öğrenciler arasında zorla paylaşılmasına kadar ilerlediği görülmektedir (5). Bu teknolojilerin kötüye kullanılması sonucu ortaya çıkan sanal zorbalığı güçlendiren ve yayılmasını kolaylaştıran en önemli nedenler; kişinin fiziksel güce ihtiyaç duymaması, yer/zaman sınırlamasının olmaması, zorbanın gizlenebilmesi, kurbanı kolay ulaşılabilir olması ve kurbanı kolay bir şekilde baskı altına almasıdır (3). Aynı zamanda, sanal ortamda bilgilerin kolaylıkla paylaşılabilmesi, kopyalanabilmesi ve uzun süre saklanması gibi durumlar da sanal zorbalık eylemlerini artıran unsurlardır (6). Gerçekleştirilen bir çalışmada bilişim teknolojilerinin sahte profiller oluşturma yoluyla bireylere farklı bir birey gibi davranarak sanal zorbalık yapmalarına olanak sağladığı, bu durumun denetlenmesinin zor olduğu için zorbanın bu davranışlarının artarak devam ettiği belirlenmiştir (1). Bir araştırmada kadın öğrencilerin %2,6'sının, erkek öğrencilerin ise %9,2'sinin hemen hemen her gün sanal zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur (7). Sanal zorbalık dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaygın bir şekilde görülmektedir. Ayas ve Horzum (8) çalışmalarında ülkemizdeki sanal zorbalık yaygınlık oranının %6 (sıklıkla karşılaşma oranı) ile %55 (hayatlarında en az bir kez karşılaşma oranı) arasında değiştiğini saptamıştır.

Sanal zorbalık içeren eylemlerde bulunan bireylere sanal zorba, bu eylemlere maruz kalanlara ise sanal kurban denilmektedir (9). Yapılan çalışmalar, sanal zorba olma ya da kurban olmanın birey üzerinde düşük özsaygı, depresyon, endişe, motivasyon eksikliği, akademik başarısızlık, derslerde devamsızlık yapma, paranoya, korku ve üzüntü gibi çeşitli olumsuz psikososyal etkilerinin olduğunu göstermektedir (10,11). Birey bu olumsuzluklarla başetmekte güçlük yaşamakta ve bu durum intihar teşebbüsüne kadar uzanabilmektedir (9). Bilişim teknolojilerinin yanlış, bilinçsiz ve denetimsiz kullanımı sonrası ortaya çıkan sanal zorbalık, gençlerin psikolojik, sosyal ve akademik hayatlarında olumsuz sonuçlar ile karşılaşmalarına neden olmaktadır (12).

İnternetin her alanda ulaşılabilir olması fiziksel sınırlar olmadan özgür bir ortam sağlamaktadır (13). Üniversite öğrencileri interneti yaşamlarında daha yaygın kullanmaya başlamaları, yeni bir yaşama geçiş yapmaları, ergenliğin beraberinde getirdiği olası sorunlar ve bir çoğunun ailesinden ilk kez ayrılarak farklı bir ortamda yaşam sürmelerinin beraberinde getirdiği olasılıklar dolayısıyla riskli bir gruptur. İnternet ortamı, gerçek kimliklerin gizlendiği, denetimlerin yeterince yapılamadığı, kolay biçimde yeni bireylerle iletişime geçilebildiği sorunlu bir alan olabilmektedir. Bu ortamlarda, fiziksel ortamlardaki gibi zorbalıklar gerçekleştirilmekte, bu durum ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (14). Öğrencilerin internette geçirdikleri vaktin büyük çoğunluğu çevrimiçi ortamlarda geçmekte, bu ortamlarda sıklıkla sanal zorbalık vakaları olmaktadır (15). Literatür, bireylerin teknolojiye ilişkin özyeterlik algılarının yüksek olmasının, bu teknolojileri uygun/olumlu biçimde kullanılmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (16,17). Öğrencilerin bu teknolojileri uygun kullanmaları (yabancı kişilerle sınırlı iletişim, doğru bilgiye daha kısa sürede ulaşma, arkadaş listesini sınırlama, daha aktif katılım sağlama, uzun süreler harcamama, yasal hakları/cezaları bilme vb.) sanal zorbalık olaylarını azaltmakta, kurban olmalarının önüne geçmektedir (18).

Üniversitelerine yeni başlayan öğrenci grubu hem zorbalığı daha sıklıkla uygulamakta hem de zorbalığa maruz kalabilmektedir (19). Üniversite öğrencilerinin diğer yaş grupları ve dönemlere göre böyle bir durumla karşılaştıklarında daha çok depresif davrandıkları, anksiyetelerinin daha yoğun olduğu ve paranoya düzeyinde

yaşam sürdükleri (20,21), akademik başarılarının hızla düştüğü (22), kişilerarası iletişim ve ilişkilerde güçlük yaşadıkları (2), intihara teşebbüs ettikleri (21) belirlenmiştir. Araştırmalarda sanal zorbaların, görece azınlık durumdaki etnik köken/ırka sahip bireylere, engellilik (davranışsal, duyuşsal, fiziksel) durumu olanlara ve yalnız yaşayan bireylere yöneldikleri de görülmektedir (23).

Özellikle üniversite öğrencilerinin çoğunun ailesinden uzakta olmasından kaynaklı internet kullanımına ilişkin daha denetimsiz olmaları, akademik ortamlarda sanal ortamdaki davranışları ile ilgili yeterli bilgilendirme ve rehberlik yapılmıyor olması da kendilerini daha fazla risk altında bırakmaktadır (12). Bununla birlikte sanal zorbalık, normal günlük zorbalık türünden daha hızlı biçimde yayılmakta ve bireyler bu durumun farkına varamamaktadırlar (23). Sanal zorbalık ile ilgili bazı araştırmalarda genellikle sanal zorbalık durumlarının lise düzeyinde görüldüğü bildirilse de, gerçekleştirilen birçok araştırmada bu durumun üniversite düzeyinde de hızla devam ettiği, çoğunlukla ailesinden ayrı okumak zorunda kalan öğrencilerin daha çok risk altında olduğu bildirilmektedir (22,23). Birçok durumda cinsel içerikli mesajlaşma ile başlayan genç yetişkinler arasındaki iletişim, zamanla sanal zorbalığa dönüşmektedir (24). Gerçekleştirilen bir sistematik derleme çalışmasında üniversite öğrencileri arasında bu tür mesajlaşma oranının %7-27 arasında olduğu, bu durumun olumsuz sonucunun sanal kurbanların intiharına kadar uzanabildiği belirlenmiştir (25). Diğer açıdan üniversite ortamlarında öğrenciler tarafından öğretim elemanlarına da sanal zorbalık yapıldığı görülmektedir. Örneğin Kanada'da dört farklı üniversitede görev yapan 331 öğretim elemanı ile gerçekleştirilen bir araştırmada özellikle kadın öğretim elemanlarının öğrenciler tarafından sanal kurban edildikleri belirlenmiştir (22). Aynı araştırmada 1925 öğrencinin de sanal kurban oldukları bulunmuştur (22).

Yurtdışında lise düzeyinde sanal zorbalıkla ilgili eğitim programlarının güncellendiği görülmektedir (22). Yurtiçinde ise ulusal düzeyde bir eğitim programı bulunmamakta, öğrenciler üniversitelere bu kavram hakkında bilgisi olmadan gelmektedirler (26). Literatür sanal zorbaların teknoloji kullanımı konusunda daha yeterli olduklarını, sanal kurbanların elektronik ortamda zorbalık eylemi ile nasıl başa çıkabileceklerini bilmediklerini göstermektedir (27-29). Öğrencilerin henüz üniversite

öğrenimlerinin başında bu konuda farkındalıklarının kazandırılması ve teknolojik özyeterlikleriyle bu durumun ilişkisinin ortaya çıkarılması önemli görülmektedir (22).

1.1. Amaç

Zorbalığın elektronik ortamda yapılan bir türü olarak düşünülebilen sanal zorbalık kavramı üzerinde yapılan çoğu çalışmanın üniversite öğrencileri yerine daha ön dönemlerde (ilkokul, ortaokul, lise) yapıldığı görülse de son zamanlarda sanal zorbalığın üniversite düzeyinde de hızla devam ettiği ortaya koyulmuştur (30-33). Örneğin Sam ve ark. (34) yaptıkları araştırmada üniversitede öğrenim gören öğrencilerin lise düzeyine göre daha sık sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirlemişlerdir. Souza ve ark. (33) araştırmalarında üniversiteye yeni başlayan öğrencilerde hem psikolojik nedenler hem de kampüs ikliminden (üst sınıf zorbalığı vb.) kaynaklanan sanal zorbalık vakalarının olduğu belirlenmiştir. Bu konuda üniversiteye yeni başlayan öğrencilere yönelik hem kurban hem zorbalık eğitimlerinin verilmesi ve yeni çalışmalarla literatürün zenginleşmesi önerilmektedir (33). Bu bağlamda, bu çalışmada fakültelerinde henüz eğitime başlayan tıp fakültesi öğrencilerinin sanal zorba/kurban olma, sanal zorba farkındalığı ve çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algı düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlerle (cinsiyet, akademik başarı, internet kullanım süresi, yaşanılan yer) ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

Tıp eğitimine yeni başlayan Dönem 1 öğrencilerinin;

- Sanal zorba/kurban olma düzeyleri nedir?
- Sanal zorba/kurban olma düzeyleri cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi ve yaşanılan yer değişkenlerine göre fark göstermekte midir?
- Sanal zorba farkındalık düzeyleri nedir?
- Sanal zorba farkındalık düzeyleri cinsiyet, günlük internet kullanım süresi ve yaşanılan yer değişkenlerine göre fark göstermekte midir?
- Çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzeyleri nedir?

- Çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzeyleri cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi ve yaşanılan yer değişkenlerine göre fark göstermekte midir?
- Çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algıları ile sanal zorba/kurban olma düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Zorbalık

Birçok tanımı olmasına rağmen en genel anlamda zorbalık; “savunmasız bir bireye (kurban olarak adlandırılmakta) gerçekleştirilen, süreklilik gösteren fiziksel ve/veya psikolojik sonuçları olan bir eylem” olarak tanımlanmaktadır (35) Zorbalık ile saldırganlık kavramları birbiri ile karıştırılmamalıdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bir eylemin zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için; (1) süreklilik göstermesi, (2) kasıtlı olarak zarar verme amacı taşıması ve (3) zorba ve kurban arasında güç dengesinin olmaması gibi üç temel ölçüt yer almalıdır (36). Saldırganlıkta ise zarar verici eylemin anlık olduğu ve süreklilik göstermesi gerekmediği bilinmektedir (37).

Literatürde 1970’li yıllardan sonra daha fazla yer alan zorbalık ile ilgili ilk çalışmaların İskandinav ülkelerinde gerçekleştirildiği, bu araştırmalarda öncelikle “mobing”, daha sonra “bullying” kavramının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde ise “bullying” kavramının literatürde hâkim olduğu, Türkçeye de “zorba/zorbalık” olarak çevrildiği görülmektedir. Zorbalık, doğrudan ve dolaylı olmak üzere en genel anlamda iki kategoriye ayrılmaktadır. Doğrudan yapılan zorbalık; fiziksel zarar unsurları, tehdit, alay etme vb. eylemleri içerirken, dolaylı yapılan zorbalık; dedikodu yapma, söylenti çıkarma, yok sayma vb. eylemleri içermektedir (38). Genel anlamda zorbalığın erkekler tarafından daha fazla yapıldığı belirlenmiş olup, görece erkeklerin doğrudan, kadınların dolaylı zorbalıkta daha fazla istenmeyen davranış gösterdikleri belirlenmiştir (32,33,38). Yaş ile zorbalık ilişkisine bakıldığında literatürde çok farklı bulgular yer almasına rağmen, ilkokul yıllarında başladığı ve önlem alınmadığı takdirde üniversite yıllarında da devam ettiği belirlenmiştir (39,40). Kurban olma açısından ise yaşa bağlı olarak azalma görüldüğü, diğer bir deyişle yaş arttıkça bireylerin karşı koyma/başa çıkma becerilerinin artmasının bunun bir gerekçesi olduğu ifade edilmiştir (41,42). Özellikle 2000’li yılların başından itibaren internetin her hane için ulaşılabilirliğinin artmış olması zorbalık kavramında da dönüşümü beraberinde getirmiş ve “sanal zorbalık (cyberbullying)” karşımıza çıkmıştır.

2.2. Sanal Zorbalık

İnternet ya da teknolojik araçların çok uzun süreli kullanılması bireylere çok farklı türde zarar (akademik başarı, sağlık vb.) verebilir. Bununla birlikte internet ortamının kötü niyetli kişiler tarafından çok farklı amaçlar için kullanılması olasıdır. Bu olası durumlardan biri de sanal şiddetin gerçekleştirilmesidir. Bu sanal şiddet “sanal zorbalık” olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanıma göre sanal zorbalık; “bilgi ve iletişim araçlarıyla başkasına zarar vermek amacıyla kasıtlı ve tekrarlı eylemler” olarak tanımlanmaktadır (43). Çok benzer olmasına rağmen zorbalık ile sanal zorbalık arasındaki en temel farklar; sanal zorbalıkta zorbanın kim olduğunun bilinmeyebilmesi, sanal zorbalığın mutlaka dijital ortamda gerçekleştirilmiş olması ve sanal zorbalıkta bir güç dengesinin olmamasıdır (44,45).

En yaygın görülen sanal zorbalık türleri/davranışları arasında kişisel bilgilerin/fotoğrafların izin almaksızın paylaşılması, tehdit mesajlarının gönderilmesi ve söylenti çıkarılmasıdır (46,47). Birçok olumsuz etkileri (akademik başarı, psikolojik rahatsızlık vb.) olan bu durumun gelebildiği en uç nokta intihar gibi bir riski de beraberinde bulundurmasıdır (9). 2000’li yılların başından itibaren literatür bulgularının yer aldığı sanal zorbalığın, günlük yaşantıda sık sık yer aldığı bilinmektedir. Mayıs 2019 tarihi itibarıyla Google Scholar’da bu anahtar kelime ile yapılan aramada 53.500 sonuç bulunmaktadır.

Akıllı telefonların 7/24 bireyleri çevrimiçi hale getiriyor olması, birçok alanda sanal zorbalığın karşılaşılmaya neden olabilmektedir. En genel anlamda sanal ortamda bireyleri utandırmak, tehdit etmek, incitmek, dışlamak vb. amaçlar için tasarlanan davranışlar olan sanal zorbalık davranışları sistematik bir tacizdir (28). Çeşitli ortamlarda (whatsapp, youtube, facebook, mail vb.) tehdit etme, parolalarını ele geçirerek zarar verici eylemlerde bulunma, teknolojik araçlarının marka/modeli ile dalga geçme, izinsiz paylaşımlarda bulunma, profilini ele geçirerek istemsiz davranışlar sergileme gibi davranışların tekrarlı/sürekli olması, karşıdakini zor durumda bırakma niyeti bir sanal zorbalığa işaret etmektedir. Kendisinin de yer aldığı bir fotoğrafı bir ortamda fotoğraftaki diğer kişi/kişilerden izinsiz paylaşmak sanal zorbalık kategorisine girmemektedir. Ancak bazı araştırmacılara göre ise niyet değil,

kurban üzerindeki etkisinin büyüklüğü sanal zorbalığa işaret etmektedir. Örneğin bireyde bulunan gizli bir fotoğrafın/bilginin paylaşılması, şaka amaçlı bir resim üzerinde oynama yapılarak paylaşılması kurbanda çok büyük bir etki yaratıyorsa bu durum da sanal zorbalık olarak değerlendirilebilir (48).

Sanal zorbaları cesaretlendiren en önemli unsur yeterli elektronik denetimlerin yapılmıyor oluşudur. Bu denetim hem kurumsal hem de ebeveynler/yöneticiler tarafından gerçekleştirilmelidir. Yasaklı sitelere bir biçimde giriliyor olması (özel web siteleri aracılığı ile ya da VPN ile) kurumsal denetimi zorlaştırmaktadır. Burada önemli bir görev küçük yaşlardan itibaren ebeveynlerin çocukların/genç bireylerin sanal ortamdaki paylaşımları hakkında bilgi sahibi olmaları ya da bu konuda onları bilinçlendirmeleridir (49). Araştırmalar ebeveynlerin bu rollerinin mağduriyeti ve zorbalık eylemlerini azalttığını belirlemiştir (50,51).

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde, sanal zorbalığın zorbalık kadar tam bir uzlaşma içerisinde tanımlanamadığı görülmektedir. Bu durumun olası en önemli nedeni, henüz yeterince çalışma yapılmamış olmasıdır. Öte yandan tanımlanmasını desteklemek için, sanal zorbalığın öğeleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Sanal zorba: Sanal zorbalığı yapan (başlatan/devam ettiren) ve birinci derecede sorumlu olan kişidir. Düşük empati düzeyine sahip, narsist kişilik özelliğe sahip, asosyal, yoğun öfke/kızgınlık duygularına hakim olabilen, ilişkilerinde yüksek kaygı taşıyan kişilerin daha çok sanal zorba oldukları belirlenmiştir (52-54).
- Sanal kurban: Sanal zorbalık davranışından herhangi bir açıdan (psikolojik, fiziksel vb.) zarar gören kişidir. Bu kişilerin daha çok asosyal olan, duygusal sorunlar yaşayan, yalnız olan, benlik saygısı az olan, mutlu olmayan kişiler olduğu belirlenmiştir (55,56). Bir araştırmada, sanal kurbanların fiziksel özellikleri nedeniyle dışlanmalarının, onları sanal zorbaların hedefi haline getirmede daha etkili olduğu belirlenmiştir (9).
- Sanal zorba/kurban: Bu kategorideki kişiler hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalanlardır. Araştırmalar sanal zorbalığa kurban olanların

yaşamış olduğu duygusal durumdan dolayı, bazı durumlarda benzer biçimde zorbalık yaptıklarını ortaya koymuştur (3,57). Böyle kişilerin empati düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir (58).

- İzleyici/Tanık: Etkin olarak sanal zorba/kurban olmayan ancak bu duruma şahitlik eden ve bu durumda herhangi bir sorumluluğunun olmadığını düşünen kişidir. Bu kişilerin sayısı arttıkça kurban üzerindeki sanal zorbalığın etkileri de büyümektedir (55). Örneğin, sanal bir ortamda paylaşılan izinsiz bir resmi gören kişi sayısı arttıkça aynı oranda kurbanların mağduriyeti artmaktadır.

2.3. Sanal Zorbalık Çeşitleri

Literatür incelendiğinde birçok farklı türde tanımlama yapılsa da genel olarak Willard (59) tarafından yapılan sınıflamanın yaygın kullanıldığı görülmektedir. Willard (59) sanal zorbalık türlerini sekiz alt başlıkta ele almıştır. Bunlar:

- (1) Ortaya çıkarma (outing): Kurbanda utanma duygusunu ortaya çıkaran herhangi bir bilgi/resim/sırrın vb. ortaya çıkarılmasıdır.
- (2) Sanal taciz/tehdit (cyberstalking): Sürekli bir biçimde kurbanı küçük düşürücü ya da korku salan söylemlerdir.
- (3) İftira (denigration): Kurbanla ilişkin gerçek dışı söylemlerle zarar verici eylemlerdir.
- (4) Dışlama (exclusion): Bilinçli bir biçimde kurbanı çevrimiçi ortamda gruptan dışlama eylemleridir.
- (5) Tartışma (flaming): Kasıtlı bir biçimde öfke dolu mesajlar ile kurbanla tartışma ortamı yaratmaktır.
- (6) Rahatsız etme (harrassment): Kurbanla herhangi bir yolla (küfür, uygunsuz paylaşım, video vb.) hoş olmayan mesaj gönderme eylemidir.
- (7) Sahte kimlik edinme (impersonation): Kendi kimliği dışında bir kimlik yaratarak kurbanın sosyal çevresine ya da doğrudan kendisine zarar verecek eylemlerdir.

- (8) Aldatma (trickery): Kurbanın öncelikle güvenini kazanıp, daha sonra elde ettiği bilgileri/belgeleri mağduriyet yaratacak biçimde kötüye kullanma eylemidir.

2.4 Sanal Zorbalıkta Kullanılan Araçlar

Sanal zorbalıkta en çok kullanılan araçlar aşağıda verilmiştir (60):

- Sosyal Ağlar: Arkadaş grubu oluşturma, anlık paylaşımlarda bulunma, diğerlerinin paylaşımlarını izleme gibi özelliklere sahip olan bu sosyal platformlar (facebook, instagram, youtube vb.) günümüzde çok yaygın kullanılmaktadır. Bu platformların birçok faydasının (akademik paylaşımları takip etme, mutluluk kaynağı olma, yaşam doyumunu artırma vb.) olmasının yanında (61), uzun dönemli mutluluğa olumsuz etkisinin olması, dış dünyadan soyutlama, sanal zorbalık gibi istenmeyen etkileri de belirlenmiştir (1). Araştırmalar, bir önceki başlıkta ele alınan sanal zorbalığın tüm türlerinin bu platformlarda gerçekleştiğini ortaya koymuştur (62). Bireylere bilgilendirmeler yapılarak gizlilik ve güvenlik ayarlarını etkin biçimde yapmaları bu sanal zorbalık eylemlerine karşı en önemli önlem olduğu söylenebilir (60).
- İnternet sayfaları: Bir sunucu (server) yardımı ile içeriğin kolaylıkla güncellenerek bireylere ulaştırıldığı bu ortamlar hem kurumsal hem de bireysel (blog, forum vb.) olabilmektedir. Özellikle bireysel internet sayfalarında bir denetim olmadan bireyler dilediği paylaşımı yapabilmekte, sanal zorbalık eylemlerini (özellikle dalga geçme, hakaret etmek vb.) kolaylıkla gerçekleştirebilmektedirler. Yine bireylere bilgilendirme sağlanarak bu durumla karşılaşıldığında içerik sağlayıcılara ya da bilişim suçları ile ilgilenen kurumsal yapılara vakit geçirilmeden başvurulması gerekmektedir.
- E-posta: Bilindiği üzere herhangi bir denetim olmadan birey istediği kadar, istediği isim ile e-posta adresi alabilmektedir. Bu kanal aracılığı ile hem hesap alınan bir birey adına diğerlerine istenmeyen/uygunsuz

paylaşımlarda bulunabilmekte hem de kurbanın e-postasının şifresini ele geçirerek diğerlerine paylaşımlarda bulunabilinmektedir.

- Çevrimiçi oyun alanları: Özellikle erkekler tarafından bolca vakit geçirilen (63) bu alanlarda güçlü sosyal ilişkiler kurulabilmekte aynı zamanda hakaret, saldırgan davranışlar gibi zorbalıklarda gerçekleştirilmektedir (46). Bu doğrultuda ebeveyn kontrolü önemli olmakla birlikte, bireylere eğitimler gerçekleştirilerek kaliteli oyun oynama unsurlarına (süre, oyun türü, ergonomi vb.) dikkat çekilmelidir.
- Sohbet odaları: Bir ya da çok sayıda kişinin yazılı ya da görüntülü olarak sohbet ettikleri bu ortamlarda, kişiler yanlış bilgilerle (yaş, cinsiyet, kimlik vb.) karşı tarafa olduğundan farklı görünebilmekte ve çeşitli zorbalık türlerini gerçekleştirebilmektedirler.
- Anlık ileti: En yaygın olarak günümüzde kullanılan Whatsapp uygulaması bu platformun en önemlisidir. Bu platformda özel görüşmeleri diğer kişilerle paylaşma en sık rastlanılan zorbalık türüdür (64).

2.5. Sanal Zorbalığın Sonuçları ve Etkileri

Geleneksel zorbalıktan daha ağır sonuçları olduğu belirlenen (11,65) sanal zorbalığın daha şiddetli ve uzun süreli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler toplu olarak değerlendirildiğinde, fiziksel sağlık sorunları (48), akademik başarısızlık (59), kaygı (66), sosyal izolasyon (67), depresyon (68), uyku sorunları (69) hatta intihara (70) kadar geniş yelpazede olduğu görülmektedir. Bu etki, daha önceden de belirtildiği üzere izleyici/tanık sayısının çok olması ile de doğru orantılıdır (71). Örneğin paylaşılan bir özel whatsapp görüşmesinin toplamda kaç kişinin görmüş olduğunu bilmesi/tahmin etmesi kurbaların kaygı düzeyini artırabilir. Bireylerin hiç vakit geçirmeden ilgili kurumlara (içerik sağlayıcı, teknoloji vb.) başvuruda bulunması bu mağduriyeti azaltmada etkili olacaktır.

Teknoloji okuryazarlığı açısından bakıldığında sosyal ağlardaki arkadaş sayısının fazla olması, her arkadaşlık davetini kabul etme, çok süre geçirme, birden

fazla profile sahip olma gibi durumların sanal zorbalık/kurbanlık durumu ile yakın ilişkisi olduğu bulunmuştur (72,73). Lisans düzeyindeki öğrencilere problemlerle internet kullanımına ilişkin gerçekleştirilecek olan bilgilendirmelerin, özellikle internet kullanım süresinin azaltılması ya da akademik kullanımına doğru yönlendirilmesinin bu sorunların yaşanmamasına olumlu etki edeceği bildirilmektedir (74).

2.6. Sanal Zorba Farkındalığı

Bireyin karşısındaki kişi, durum veya olayın farkında olması olarak tanımlanan farkındalık kavramının birçok türü (şiddet, üstbiliş, bilişsel, seçici vb.) bulunmaktadır. Sanal zorba farkındalığı da benzer biçimde bireyin sanal ortamdaki olumsuz durumlara karşı bilgili ve uyanık olması şeklinde tanımlanmaktadır (60). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere ebeveyn, eğitici, danışman, akran tarafından yapılacak olan bilgilendirme bu tür zorbalık eylemlerinin önüne geçilmesinde oldukça önemlidir (4, 75). Öğrencilerin farkındalık düzeylerinin ortaya çıkarılması ve bu doğrultuda önleyici bilgilendirmeler, eğitimler, program değişiklikleri yapılması gerekmektedir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada erkek öğrencilerin daha yüksek sanal zorba farkındalığına sahip oldukları belirlenmiştir (76). Bu araştırmalarda farkındalığı yüksek öğrencilerin akran, danışman, eğitici vb. desteği almadıkları, buna rağmen en fazla eğitimcilerin bu konuda kendilerine yardım sağlayabileceklerini bildirdikleri görülmektedir (76). Bu bulguları destekler nitelikte, bireysel eğitimlerin (video temelli, mobil uygulamalar, psikoeğitim vb.) gerçekleştirildiği ve bu eğitimlerin etkili olduğu belirlenmiştir (60).

2.7. Teknoloji Kullanım Özyeterliliği ve Sanal Zorbalık

Kişinin kendi öğrenmelerine ilişkin kontrol yeteneğinin en temel belirleyicisi (77) olan özyeterlilik algısı en genel anlamda; bir bağlam içerisinde bir görevi yerine getirme yeteneğine ilişkin inancı olarak tanımlanabilir (78). Bu inancın, performans, akademik başarı, tutum üzerine etkisi bulunmaktadır (79). Konuya teknoloji açısından bakıldığında kullanılan teknoloji her ne olursa olsun etkili ve verimli biçimde kullanılması üzerinde bireylerin algıladıkları özyeterliliğin etkisi bulunmaktadır (17). Bu etki sadece performans ile sınırlı olmayıp teknolojinin güvenli kullanımı ile de ilgilidir. Bireyin teknoloji kullanma konusunda özyeterliliğinin yüksek olmasının ilgili

görev/ders/performans üzerine doğrudan etkisi bulunmakla birlikte, teknoloji kullanımının istenmeyen yan ürünlerinin (sağlık sorunları, internet bağımlılığı, sanal zorbalık vb.) bertaraf edilmesinde de etkilidir (9,19). Bu özyeterliğin ve teknoloji kullanım becerilerinin istenilen düzeyde olmaması, bireylerde kaygıya neden olmakta, bu kaygıda beraberinde stres ve başa çıkamama durumlarını getirmektedir (79).

Teknoloji kullanımı ile teknolojiye ilişkin tutum arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (17). Öğrencilerin bireysel hedeflerine erişmelerinde yine birincil olarak kendileri sorumludur ve bu hedeflere erişim de inançlarıyla doğrudan ilişkilidir (80). Diğer bir deyişle öğrencilerin özyeterlik algıları, davranış ve performanslarını etkilemektedir (80). Bireylerin özyeterlik algıları yaşadıkları duruma ilişkin stres/korku/heyecandan etkilenmektedir (15). Bazı araştırmacılar gözlemsel durumlarda bile bireylerin özyeterliklerinin etkilendiğini ortaya koymuştur (81). Literatürde az sayıdaki çalışmada teknolojinin (özellikle bilgisayar) etkin kullanımının ve özyeterlik algısının sanal zorbalığın engellenmesine/yapılmamasına katkı sağladığı belirlenmiştir (9,60). Bilgisayar gibi donanımsal bir mekanizma ile birlikte artık neredeyse her bir öğrencinin kolaylıkla erişim sağlayabildiği (internet aracılığıyla) çevrimiçi teknolojiye ilişkin özyeterlik algısının belirlenmesi ve sanal zorbalıkla ilişkisinin ortaya çıkarılması bu açıdan önemlidir. Eşzamanlı ve eşzamansız etkileşim ve internet yeterlikleri gibi alt boyutlardan oluşan çevrimiçi teknolojilere yönelik özyeterlilik algısının ölçülmesi, çeşitli değişkenlerle ilişkisinin ortaya koyulması eğitsel önlemlerin alınması ile literatürde var olan eksikliğin gidirileceği düşünülmektedir. Öğrencilerin özellikle son zamanlarda sıklıkla yararlanılan çevrimiçi teknolojilerin kullanımında algıladıkları özyeterlik düzeyi, sanal zorbalık gibi zor durumlarda kendilerini rahat hissetmelerine ve bu durumla etkin başa çıkmalarını sağlayabilir (82).

2.8. Sanal Zorbalık Konusuna İlişkin Yapılan Bazı Araştırmalar

Bayram ve Sayılı (83) tarafından 612 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada katılımcı öğrencilerin %30,6'sının en az bir kez sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Araştırmada sanal kurbanların araştırmanın gerçekleştirildiği yıl da dikkate alındığında (sosyal ağlar henüz çok yaygın kullanılmamakta idi) en çok e-

posta aracılığı ile sanal zorbalığa maruz kaldıkları, bu platformu sohbet odaları ve sosyal paylaşım sitelerinin izlediği görülmektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre erkek öğrenciler daha fazla sanal zorbalık yapmaktadırlar. Sanal kurbanların ise, sanal zorbalığın paylaştığı dokümanları engelledikleri/sildikleri ve onlardan uzak durmak için çabaladıkları belirlenmiştir.

Dikmen ve Çağlar (84) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin bilgisayar kullanımı özyeterlik algılarının sanal zorbalık duyarlılıklarına etkisi araştırılmıştır. İstanbul ilinde altı farklı üniversitenin Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümünde öğrenimine devam 352 öğrenci ile gerçekleştirilen bu araştırmada, erkek öğrencilerin daha yüksek özyeterlik algısına sahip oldukları, kadın öğrencilerin daha yüksek düzeyde sanal zorbalık duyarlılığına sahip oldukları, bilgisayar kullanımına ilişkin özyeterlik algısı arttıkça sanal zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinin de arttığı bulunmuştur.

Uluçay ve Melek (85) tarafından yapılan literatür analizi çalışmasında, Türkiye adresli sanal zorbalık bağlamında yapılan çalışmalar incelenmiş ve 31 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırmada ilk çalışmanın 2010 yılında yapıldığı ve yalnız yedi çalışmanın üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiği görülmektedir. İçerik analizi sonuçlarına göre sanal zorbalığın her düzeyde (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite) devam ettiği, bu durumun sebeplerinin en önemlilerinin başında ise ebeveyn/eğitici/yöneticilerin farkındalık düzeylerinin geldiği belirlenmiştir. Yüksek farkındalığa sahip olan ebeveynlerin/yöneticilerin/eğiticilerin öğrencilere olumlu anlamda rol model oldukları belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda ilkököl düzeyine kadar inen sanal zorbalık olaylarının mutlaka önleyici tedbirlerle azaltılması gerektiği bildirilmiştir.

Fırat ve Ayrar (19), üniversite öğrencileri arasında sanal zorba/kurban olma durumu ve bu durumun demografik bilgilerle ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmaya 1864 öğrenci katılım göstermiş olup, araştırmada öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının, sanal zorba olma puan ortalamalarından oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyi ve yaşları arttıkça daha fazla sanal zorbalık yaptıkları, cinsiyet (erkek öğrenciler), akademik başarı (düşük akademik ortalama),

internet kullanım sıklığı (uzun süre kullanım) gibi değişkenlerin sanal zorbalık yapma davranışı ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Çiftçi ve Sakallı (86) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık davranışları ile dijital vatandaşlık düzeyi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin orta, sanal zorbalık eğilimlerinin ise yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri arttıkça sanal zorbalık eğilimlerinin de arttığı belirlenmiştir.

Sam ve ark. (34) tarafından Gana'da yapılan araştırmada, katılımcı üniversite öğrencilerinin (N: 844) %83'ünün bir ya da birçok kez sanal kurban oldukları, psikolojik olarak bu durumdan etkilendikleri, en çok e-posta/sms yoluyla zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bu bulgulara ek olarak en çok ırk ve din değişkenlerinin sanal mağduriyetin yordayıcısı olduğu da belirlenmiştir.

Myers ve Cowie (87) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, sanal zorbalığın yalnızca küçük yaşlarda (%41,5) ya da ergenlik çağlarında (%45,8) olmadığı, üniversite döneminde de ciddi bir oranda (%35,7) gerçekleştiğine dikkat çekilerek yasal ve sosyal yaptırımların getirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Araştırmacılar İngiltere'de bu yönde boşluk olduğunu ve hızlı bir biçimde önlemler (eğitimler, ek dersler, sosyal/yasal yaptırımlar) alınması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Souza ve ark. (33), Portekiz ve Brezilya'da öğrenimine devam eden 979 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdikleri araştırmada, üniversitelerin kampüs ikliminin ve kültürel özelliklerinin sanal zorbalık üzerine etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin agresif oldukları, okul ikliminin bu konuda iyileştirici düzeyde destek olmamasının sanal zorbalığa zemin hazırladığı belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerin üniversiteye aidiyet duygusunun geliştirilmesi yönünde önlemler alınmasının üzerinde durulmuştur.

Erişti ve Akbulut (88) tarafından 567 üniversite öğrencisi ile yapılan araştırmada sanal zorbalığa ilişkin davranışsal ve duyuşsal tepkilerin ortaya

çıkarılması amaçlanmıştır. İntikam, çatışma iklimi, kaçınma gibi *davranışsal*, travma, intihar niyeti, sınırlılık, öfke gibi *duyuşsal* tepkilerin en çok gösterilen tepkiler olduğu bildirilmiştir. Araştırmada sanal zorbalık ile internet kullanım süresinin pozitif, bilgisayar özyeterlik algısının negatif ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Adebayo ve ark. (89)'nin 200 üniversite öğrencisi ile Nijerya'da gerçekleştirdikleri çalışmada sanal zorbalığa maruz kalma ile sosyal medya kullanımı arasında anlamlı ilişki bulmuşlardır. Öğrenciler bu durumla mücadele için en etkili yöntemin, bilgilendirici eğitim toplantıları ya da danışmanlık hizmetinin olduğunu dile getirmişlerdir.

2.8.1. Literatür Taramasının Sonucu/Özeti

Literatür incelendiğinde bu konunun daha çok ortaokul ve lise düzeyinde araştırıldığı görülmektedir. Üniversite düzeyinde gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin sanal zorbalık olaylarına maruz kalma ve yapma konusunda orta-üst düzeyde davranış sergiledikleri ve bu durumun küçük yaşlardan itibaren başlayarak, üniversite ortamlarında da halen gerçekleştiği görülmektedir. Bilgisayar kullanım özyeterliğinin sanal zorbalık duyarlılığını artırdığı, öte yandan dijital vatandaşlık düzeyi ve internet kullanım süresinin artması ile sanal zorbalık davranışı sergileme durumu arasında da doğrudan ilişki belirlenmiştir. Sanal kurban olanların özellikle psikolojik olarak oldukça etkilendikleri bu duruma engel olmak için eğitimler/bilgilendirici toplantılar/broşürler hazırlanması gerektiği bildirilmektedir. Üniversite öğrencileri ile az sayıda gerçekleştirilen çalışmaların artması, çeşitli demografik özellikler ve teknoloji kullanımı ile ilişkilerin ortaya koyulması önemli görülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, öğrencilerin sanal zorba/kurban olma durumları, sanal zorbalık farkındalıkları, çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algı düzeylerinin belirlenmesi ve sanal zorba/kurban olma durumunun çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algısına göre ilişkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan betimsel bir çalışmadır. Araştırma ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Bu model, bir durumu olduğu biçimiyle ortaya koyma ve ele alınan durum ile değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (90).

3.2. Katılımcılar

Araştırmanın evrenini Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Dönem 1’de öğrenim gören 436 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin tümüne ulaşılması hedeflendiğinden ayrıca bir örneklem oluşturulmamıştır. Uygulama sırasında öğrencilerin bir kısmı derslere katılmamış olduğundan, bir kısmı ise gönüllük esasına dayandığı için çalışmaya katılmayı kabul etmediklerinden toplamda 307 (öğrencilerin %70,41’i) öğrenci bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına aşağıda yer verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu. Öğrencilerin yaş, cinsiyet, internet kullanım sıklığı, akademik başarı not ortalaması vb. temel bilgilerini elde etmek için araştırmacı tarafından geliştirilmiştir (Form EK 1’de sunulmuştur).

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği. Ayas ve Horzum (91) tarafından geliştirilen ölçekte ergenlerin sanal zorba/kurban olma düzeyleri belirlenmekte, yaş grubu itibariyle yakın olmaları nedeniyle üniversite öğrencileri içinde kullanımının uygun olduğu düşünülmektedir. Ölçeğin sanal zorba kısmında; öğrencilerin sanal zorbalık davranışlarını ne ölçüde yaptıkları, sanal kurban olma kısmında; sanal zorbalık eylemlerine ne sıklıkla maruz kaldıklarına ilişkin verilerin toplanması

amaçlanmaktadır. İlk olarak 32 madde ile gerçekleştirilen ölçeğin yapı geçerliliği çalışmalarının ardından 19 madde ve üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Alt boyutlar; ‘sanal ortamda cinsel zorbalık’, ‘sanal ortamda engelleme ve zarar verme’, ‘sanal ortamda söylenti çıkarma’ olarak adlandırılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerleri 0,35-0,85 arasında değişmekte ve toplam varyansın %44’ünü açıklamaktadır. Gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin uyum indeksleri ($\chi^2= 459,39$ (sd=149, p= 0,000), $\chi^2/ sd= 3,08$ RMSEA= 0,068, GFI= 0,90, AGFI= 0,88, CFI= 0,93, NFI=0,90 ve NNFI= 0,92) incelendiğinde uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu analizler sonucunda ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı belirtilmiştir. Güvenirlik çalışması için iç tutarlılık yöntemi (Cronbach-alpha katsayısı) kullanılmış olup, sanal zorba ölçeği için; *Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,68, *Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,75, *Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,68 olarak bulunmuştur. Sanal kurban ölçeği için ise; *Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,66, *Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,62, *Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,70 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan maddelerle ilgili katılma düzeyini ifade etmek için 5’li Likert tipi dereceleme ([5]-Her zaman, [1]-Hiçbir zaman) kullanılmıştır. Alınabilecek en düşük puan 19, en yüksek puan ise 95’dir. Alınan puan arttıkça sanal zorbalık/kurbanlık düzeyide artmaktadır. Bu çalışmada da ölçeğe ilişkin iç tutarlılık güvenirlilik katsayısına bakılmış olup, sanal zorba ölçeği için; *Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,82, *Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,81, *Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,78 olarak bulunmuştur. Sanal kurban ölçeği için ise; *Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,86, *Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,82, *Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma* alt faktörü için güvenirlilik katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da ölçeğin güvenilir olduğu belirlenmiştir (Ölçek EK 2’de sunulmuştur).

Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği. Ayas, Aydın ve Horzum (26) tarafından geliştirilen bu ölçek, ergenlerin sanal zorbalığa ilişkin farkındalık düzeylerini tespit

etmek amacıyla geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen geçerlilik araştırmalarında 26 madde ve 3 faktörlü bir yapı (sanal zorbalığı okulda önleme, sanal zorbalığı tanıma, sanal zorbalığı sorun olarak görme) elde edilmiştir. Ölçekte bulunan maddelerin faktörlerindeki yük değerleri 0,54-0,77 arasındadır. Ölçeğin açıklanan toplam varyansı %56,10'dur. Gerçekleştirilen doğrulamalı faktör analizi sonucunda, ölçeğin kabul edilebilir düzeyde uyum indekslerine ($\chi^2= 814,28$ (sd=294, p=0,000), $\chi^2/ sd=3,73$ RMSEA= 0,077, GFI= 0,83, AGFI= 0,79, CFI= 0,97, NFI=0,96 ve NNFI= 0,97) sahip olduğu belirlenmiştir. Güvenirlik çalışmaları için iç tutarlılık katsayısına bakılmış ve bu güvenirlik katsayısı *Sanal Zorbalığı Okulda Önleme* alt faktörü için 0,95, *Sanal Zorbalığı Tanıma* alt faktörü için 0,80, *Sanal Zorbalığı Sorun Olarak Görme* alt boyutu için ise 0,64 olarak bulunmuştur. Bu analizler sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu ifade edilmiştir. Ölçekte 5'li likert tipli dereceleme ([1]-Kesinlikle katılmıyorum, [5]-Kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek toplam puan en az 26, en fazla 130'dur. Gerçekleştirilen kümeleme analizi sonrasında ölçekten alınacak olan toplam puanın 26-63 arasında olması 'düşük', 64-100 arası 'orta', 101-130 arasında olması ise 'yüksek' sanal zorbalık farkındalığı olarak ifade edilebileceği bildirilmiştir. Bu çalışmada da ölçeğe ilişkin iç tutarlılık güvenirlik katsayısına bakılmış olup, *Sanal Zorbalığı Okulda Önleme* alt faktörü için 0,84, *Sanal Zorbalığı Tanıma* alt faktörü için 0,76, *Sanal Zorbalığı Sorun Olarak Görme* alt boyutu için ise 0,73 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da ölçeğin güvenilir olduğu belirlenmiştir (Ölçek EK 3'de sunulmuştur).

Çevrim İçi Teknolojilere Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği. Miltiadou ve Yu (92) tarafından geliştirilen, Horzum ve Çakır (79) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin uyarlama çalışmasına 276 öğrenci katılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, uyum indeksleri; $\chi^2=1397,92$ (sd=368, p=0,0000), $\chi^2/sd=3,79$ RMSEA=0,08, RMR=0,09; SRMR=0,80, GFI=0,85, AGFI=0,80, IFI=0,94, CFI=0,94, NFI=0,92 ve NNFI=0,94 olarak bulunmuştur. Yapı geçerliliği çalışmalarında ölçeğin 29 madde ve dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Alt boyutlar; 'İnternet Becerileri', 'Eş Zamanlı Etkileşim', 'Eş Zamansız Etkileşim I', 'Eş Zamansız Etkileşim II' olarak adlandırılmıştır. Orijinal formun güvenirlik katsayısı 0,95, Türkçe formu için 0,94 olarak hesaplanmıştır. *İnternet Becerileri* alt faktörü için güvenirlik katsayısı 0,89, *Eş Zamanlı Etkileşim* alt faktörü için güvenirlik katsayısı 0,85, *Eş Zamansız Etkileşim I*

alt faktörü için güvenilirlik katsayısı 0,90, *Eş Zamansız Etkileşim II* alt faktörü için güvenilirlik katsayısı 0,89 bulunmuştur. Sonuç olarak ölçeğin, öğrencilerin çevrimiçi teknolojilere ilişkin özyeterlik algılarını ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu bildirilmiştir. Ölçekte 5’li likert tipli dereceleme ([1]-Tamamen katılmıyorum, [5]-Tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Alınabilecek en düşük puan 29, en yüksek 145’dir. Alınan puanın yüksek olması özyeterlik algı düzeyinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada da ölçeğe ilişkin iç tutarlık güvenilirlik katsayısına bakılmış olup, *İnternet Becerileri* alt faktörü için 0,82, *Eş Zamanlı Etkileşim* alt faktörü için 0,89, *Eş Zamansız Etkileşim I* alt faktörü için 0,93, *Eş Zamansız Etkileşim II* alt faktörü için 0,91 bulunmuştur. Bu çalışmada da ölçeğin güvenilir olduğu belirlenmiştir (Ölçek EK 4’de sunulmuştur).

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama araçlarının tümü elektronik hale dönüştürülmüş ve veriler elektronik olarak toplanmıştır. Her hafta gerçekleştirilen mesleksi beceri eğitimleri (bu oturumlara her hafta yaklaşık 60-70 öğrenci katılmakta) öncesinde araştırmacı tarafından sözel bilgilendirme yapılarak veriler toplanmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık yedi hafta sürmüştür. Verilerin analizi Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 22.0 istatistik programı ile yapılmıştır. Öğrencilere ilişkin demografik bilgiler betimsel yüzde, frekans olarak sunulmuştur. Veri setinin homojenliğini test etmede Levene istatistiği, normallik varsayımının sınanmasında ise Shapiro-Wilks testinden faydalanılmıştır. Tüm ölçeklerden elde edilen verilerin normal dağılmadığı ve varyansların homojen dağılım göstermediği belirlendiğinden parametrik olmayan testlerden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda ölçek puanlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesinde Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Akademik başarı, yaşanan yer ve günlük internet kullanım süresi değişkenleri açısından Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Ölçekler arası ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla ise Spearman korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Ölçekler arasındaki korelasyon ilişkileri aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmiştir (93).

r	İlişki
0,00-0,25	Çok Zayıf
0,26-0,49	Zayıf
0,50-0,69	Orta
0,70-0,89	Yüksek
0,90-1,00	Çok Yüksek

3.5. Etik Onay

Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan çalışma için etik onay (Tarih: 11.02.2019, Sayı: 35853172-900) alınmıştır (EK 5’de sunulmuştur). Uygulama sırasında katılımcılara, çalışmaya katılmakta serbest oldukları, katılıp katılmamaların akademik bir sonucu olmayacağı, çalışmaya katılmak için onam vermeyenlerin çalışmada yer almayacağı açıklanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Araştırmada katılan 307 öğrenciye (tüm öğrenci sayısının %74'ü) ilişkin demografik bilgilere ilişkin bilgiler Tablo 4.1'de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Katılımcılara ilişkin bilgiler

Değişken	Seçenekler	n	%
Cinsiyet	Kadın	138	44,8
	Erkek	169	55,2
Akademik Not Ort.	40-59	37	12,3
	60-79	147	47,8
	80-100	123	39,9
Şehir Değişikliği	Evet	224	72,9
	Hayır	83	27,1
Günlük internet kullanım süresi	0-1 saat	73	23,7
	2-3 saat	60	19,8
	4-5 saat	92	29,9
	6-7 saat	46	14,9
	7 ve daha fazla	36	11,7
Üye olunan sosyal ağlar	Youtube	259	34,05
	Instagram	235	30,88
	Facebook	127	16,68
	Twitter	93	12,22
	Sohbet odaları	37	4,86
	Snapchat	10	1,31
Yaşanılan yer	Ev (aile ile)	102	33,4
	Ev (arkadaşlar ile)	10	3,2
	Ev (yalnız)	10	3,2
	Yurt	185	60,2
Daha önce sanal zorbalık kavramını duymuş muydunuz?	Evet	240	78,2
	Hayır	67	21,8
Son 3 ayda sanal zorbalığa uğradınız mı?	Hayır uğramadım	252	82,1
	1-2 Kere	41	13,4
	3-4 Kere	5	1,6
	Çok Kez	9	2,9
Son 3 ayda sanal zorbalık uyguladınız mı?	Hayır uygulamadım	277	90,2
	1-2 Kere	19	6,2
	3-4 Kere	4	1,3
	Çok Kez	7	2,3
Sanal zorbalık olaylarına müdahale konusunda kendinizi yeterli hissediyor musunuz?	Evet	76	24,9
	Hayır	231	75,1
Sanal zorbalık konusunda eğitime ihtiyacınız olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	195	63,6
	Hayır	112	36,4

4.2. Öğrencilerin Sanal Kurban / Sanal Zorba Olma Düzeyleri

Araştırmanın ‘Öğrencilerin sanal zorba/kurban olma düzeyleri nedir?’ alt problemlerine yanıt bulmak amacıyla öğrencilerden elde edilen verilere ilişkin puan ortalamaları hesaplanmıştır. Bu veriler Tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Öğrencilerin sanal zorba/kurban ölçeğinden elde edilen puanları (n=307)

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği	Sanal kurban olma puanları		Sanal zorba olma puanları	
	$\bar{x} \pm SS$	en az – en çok	$\bar{x} \pm SS$	en az – en çok
Cinsel zorbalık	8,70 $\pm$ 2,31	7-21	7,73 $\pm$ 1,67	7-21
Engelleme ve zarar verme	9,67 $\pm$ 2,22	8-24	8,65 $\pm$ 1,40	8-20
Söylenti çıkarma	5,25 $\pm$ 1,98	4-15	4,65 $\pm$ 1,33	4-13
Toplam puan	23,62 $\pm$5,53	19-47	21,04$\pm$3,64	19-48

Araştırmaya katılan 307 öğrencinin sanal zorbalığa maruz kalma toplam puan ortalamalarının 23,62 (toplam ve alt boyut puanları arasında karşılaştırma yapabilmek için puanlar 100’e dönüştürülerek ifade edilmiştir), sanal zorbalık yapma toplam puan ortalamalarının 21,04 olduğu görülmektedir. Araştırmadan alınabilecek en yüksek puan 95 olduğu düşünüldüğünde, öğrencilerin sanal zorba/kurban olma düzeylerinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Alt boyutlar incelendiğinde ise hem sanal zorba hem de sanal kurban olma ölçeklerinde en yüksek puanı engellenme/zarar verme alt boyutundan aldıkları görülmektedir.

4.2.1. Çeşitli Değişkenlere Göre Öğrencilerin Sanal Zorba Olma Durumları

Araştırmanın ‘Öğrencilerin sanal zorba olma düzeyleri cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi, yaşanan yer değişkenlerine göre fark göstermekte midir?’ alt problemine yanıt bulmak için hem ilgili değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler verilmiş hem de Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 4.3’de sunulmuştur.

Tablo 4.3. Öğrencilerin sanal zorba olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre fark göstermesine ilişkin analiz sonuçları

	Cinsel zorbalık	Engellenme/Zarar verme	Söylenti çıkarma	Toplam puan
	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$
Cinsiyet				
Kadın (n=138)	7,27±0,57	8,30±0,78	4,38±,83	19,96±1,60
Erkek (n=169)	8,11±2,12	8,93±1,70	4,88±1,59	21,93±4,50
MWU	6387,500	5906,000	6178,500	5993,500
P	0,605	0,092	0,318	0,203
Akademik Başarı				
Düşük (n=37)	7,32±0,66	9,02±1,64	4,62±1,06	20,97±2,64
Orta (n=147)	7,93±2,12	8,73±1,63	4,73±1,50	21,40±4,47
Yüksek(n=123)	7,63±1,16	8,43±0,91	4,57±1,18	20,65±2,63
KW	1,783	3,090	0,665	0,0519
P	0,410	0,213	0,717	0,771
İnternet Kullanım Süresi				
0-1 saat (n=73)	7,73±1,93	8,43±0,84	4,65±1,08	20,83±3,10
2-3 saat (n=60)	7,80±2,03	8,70±1,35	4,48±1,55	21,08±4,43
4-5 saat (n=92)	7,65±1,25	8,54±1,46	4,47±1,11	20,67±2,70
6-7 saat (n=46)	7,52±0,78	8,56±1,18	4,80±1,27	20,89±2,68
7 ve üstü saat(n=36)	8,13±2,15	9,38±2,12	5,05±1,86	22,58±5,62
KW	4,724	9,076	6,087	5,864
P	0,317	0,069	0,165	0,210
Yaşanılan Yer				
Ev (aile ile) (n=102)	7,62±1,18	8,71±1,59	4,53±1,04	20,88±2,98
Ev (arkadaş ile) (n=10)	8,60±3,37	9,50±2,95	5,30±2,79	23,40±8,83
Ev (yalnız) (n=10)	7,70±1,88	8,40±0,51	4,40±0,84	20,50±2,36
Yurt (n=185)	7,75±1,76	8,58±1,17	4,70±1,38	21,04±3,56
KW	1,824	0,802	1,423	1,193
P	0,610	0,849	0,700	0,755

Öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumu. Tablo 4.1’de verilen sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin %44,8’inin (n=138) kadın, %55,2’sinin (n=169) erkek olduğu görülmektedir. Tablo 4.3’de öğrencilerin sanal zorba olma puan ortalamalarının erkeklerde görece kadınlara göre daha yüksek olduğu görülse de, tüm alt boyutlarda cinsiyete göre istatistiksel

olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir (toplam puan MW-U= 5993,50, p=0,203).

Öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin akademik başarı değişkenine göre farklılaşma durumu. Akademik başarı değişkeni belirlenirken, öğrencilerinin araştırma verilerinin toplandığı zamana kadarki tüm komite notlarının ortalamaları alınmış olup, 40-59 aralığı ‘Düşük’, 60-79 aralığı ‘Orta’, 80-100 aralığı ise ‘Yüksek’ olarak değerlendirilmiştir. Tablo 4.1’de verilen sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin %47,88’inin (n=147) orta, %40,07’sinin (n=123) yüksek, %12,05’inin ise (n=37) düşük akademik başarıya sahip oldukları görülmektedir. Tablo 4.3 incelendiğinde öğrencilerin sanal zorba olma puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda akademik başarılarına göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW= 0,519, p=0,771).

Öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşma durumu. Tablo 4.1’de verilen sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin %29,96’sının (n=92) günde 4-5 saat, %27,77’sinin (n=73) 0-1 saat, %19,56’sının (n=60) 2-3 saat, %14,98’inin (n=46) 6-7 saat, %11,73’ünün ise (n=36) 7 ve üstü saat internette zaman geçirdikleri görülmektedir. Tablo 4.3’de görüldüğü üzere, gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal zorba olma puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda internet kullanım sürelerine göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW= 5,864, p=0,210).

Öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşma durumu. Tablo 4.1’de verilen sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin %60,26’sının (n=185) yurttan, %33,22’sinin (n=102) evde aileleriyle birlikte, %3,26’sının (n=10) evde arkadaşları ile birlikte ve %3,26’sının (n=10) evde yalnız yaşadıkları görülmektedir. Tablo 4.3’de görüldüğü üzere, gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal zorba olma puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW= 1,193, p=0,755).

4.2.2. Öğrencilerin Sanal Zorba Olma Esnasında Hissettikleri Duygular

Sanal zorbalık yaptığını bildiren öğrencilere ‘sanal zorbalık uyguladığınızda ne hissettiniz?’ diye sorulan soruda öğrencilerin vermiş olduğu yanıtlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.4. Sanal zorba olan öğrencilerin duygu durumları

Duygu Durumu	f	%
Eğlenme	29	61,6
Mutluluk	12	25,6
İntikam	6	12,8

Tablo 4.4 incelendiğinde öğrencilerin sanal zorbalığı en çok eğlence olsun diye gerçekleştirdikleri bu durumun kendilerinde mutluluk hissi yarattığı bildirilmiştir. Bununla birlikte bazı öğrencilerde intikam hissiyle bu zorbalığı gerçekleştirdiklerini bildirmişlerdir.

4.2.3. Öğrencilerin Sanal Kurban Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşma Durumu

Araştırmanın ‘Öğrencilerin sanal kurban olma düzeyleri cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi, yaşanan yer değişkenlerine göre fark göstermekte midir?’ alt problemine yanıt bulmak için hem ilgili değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler verilmiş hem de Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5. Öğrencilerin sanal kurban olma durumlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları

	Cinsel zorbalık	Engellenme/ Zarar verme	Söylenti çıkarma	Toplam puan
	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$
Cinsiyet				
Kadın (n=138)	8,76±2,30	9,69±2,36	5,31±2,18	23,78±5,99
Erkek (n=169)	8,64±2,32	9,65±2,11	5,20±1,80	23,50±5,14
MWU	6542,500	5873,000	6083,000	5986,500
P	0,904	0,134	0,266	0,219
Akademik Başarı Ortalaması				
Düşük (n=37)	8,02±1,25	9,45±1,78	5,00±1,26	22,48±3,36
Orta (n=147)	8,91±2,58	9,84±2,48	5,36±2,02	24,12±6,13
Yüksek (n=123)	8,64±2,18	9,52±2,00	5,20±2,10	23,37±5,27
KW	1,689	0,392	0,211	0,796
P	0,430	0,822	0,900	0,672
İnternet Kullanım Suresi				
0-1 saat (n=73)	8,35±2,21	9,12±1,73	4,87±1,36	22,35±3,90
2-3 saat (n=60)	8,06±1,75	9,71±2,66	5,15±1,50	22,95±5,13
4-5 saat (n=92)	8,81±2,13	9,54±1,72	5,11±1,90	23,47±4,76
6-7 saat (n=46)	9,19±2,82	10,47±2,64	6,06±2,92	25,73±7,55
7 ve üstü saat (n=36)	9,52±2,69	10,00±2,59	5,50±2,23	25,02±6,90
KW	15,240	11,582	6,497	12,095
P	0,004	0,021	0,045	0,017
Yaşanılan Yer				
Ev (aile ile) (n=102)	8,43±1,94	9,52±1,79	5,15±1,74	23,11±4,61
Ev (arkadaş ile) (n=10)	10,50±4,17	12,00±2,86	6,40±2,45	28,90±8,69
Ev (yalnız) (n=10)	9,00±1,63	9,10±1,10	4,70±1,08	22,80±1,68
Yurt (n=185)	8,73±2,37	9,65±2,38	5,28±2,10	23,67±5,80
KW	3,370	9,729	4,324	5,624
P	0,338	0,021	0,229	0,131

Öğrencilerin sanal kurban olma durumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumu. Öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olduğu görülse de, tüm alt boyutlarda cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan MW-U= 5986,50, p=0,219).

Öğrencilerin sanal kurban olma durumlarının akademik başarı değişkenine göre farklılaşma durumu. Öğrencilerin sanal kurban olma puan

ortalamalarının tüm alt boyutlarda akademik başarılarına göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW= 0,796, p=0,672).

Öğrencilerin sanal kurban olma durumlarının internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda internet kullanım süresine göre farklılaştığı görülmektedir (KW=12,095, p=0,017). Farkın kaynağının; 0-1 saat (p=0,019) ve 2-3 saat (p=0,042) ile 7 ve üstü saat, 2-3 saat (p=0,011) ve 4-5 saat (p=0,036) ile 6-7 saat arasında olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin sanal kurban olma durumlarının yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının yalnızca ‘Engellenme/zarar verme’ alt boyutunda farklılaştığı (KW=9,729, p=0,021), diğer alt boyutlarda ve toplam puan ortalamasında yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW= 5,624, p=0,131). ‘Engellenme/zarar verme’ alt boyutunda farkın kaynağının; ‘Evde ailesiyle birlikte yaşayan öğrenciler’ ile ‘Evde arkadaşlarıyla yaşayan öğrenciler’ arasında olduğu belirlenmiştir (p=0,037).

4.2.4. Öğrencilerin Sanal Kurban Olma Esnasında Hissettikleri Duygular

Sanal kurban olduğunu ifade eden öğrencilere ‘sanal zorbalığa uğradığınızda ne hissettiniz?’ diye sorulan soruda öğrencilerin vermiş olduğu yanıtlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.6. Sanal kurban olan öğrencilerin duygu durumları

Duygu Durumu	f	%
Kızgınlık	44	23,4
Endişe	33	17,5
Stres	29	15,4
Utanma	27	14,4
Üzgün	24	12,8
Korku	18	9,6
Depresyon	13	6,9

Tablo 4.6 incelendiğinde öğrencilerin sanal kurban olmalarının en çok kızgınlık yarattığı, endişelerinin arttığı, bu durumunda stres, utanma, üzgün olma gibi ruhsal durumlar yaşadıkları belirlenmiştir.

4.3. Sanal Zorba Farkındalığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ‘Öğrencilerin sanal zorba farkındalık düzeyleri nedir?’ alt problemine yanıt bulmak amacıyla öğrencilerden elde edilen verilere ilişkin puan ortalamaları hesaplanmıştır. Bu veriler Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Öğrencilerin sanal zorba farkındalık ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları (n=307)

Sanal zorba farkındalık ölçeği	Farkındalık puanları	
	$\bar{x} \pm SS$	en az – en çok
Sanal zorbalığı okulda önleme	73,50±8,72	38-90
Sanal zorbalığı tanıma	20,71 ±2,29	10-25
Sanal zorbalığı sorun olarak görme	12,49 ±2,05	3-15
Toplam puan	106,71 ±11,67	58-130

Araştırmaya katılan 307 öğrencinin sanal zorbalık farkındalık düzeyi toplam puan ortalamalarının 106,71 olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek toplam puan en az 26, en fazla 130’dur. Ölçekten alınacak olan toplam puanın 26-63 arasında olması ‘düşük’, 64-100 arası ‘orta’, 101-130 arasında olması ise ‘yüksek’ sanal zorbalık farkındalığı olarak ifade edilebileceği bildirilmiştir (20). Buna göre öğrencilerin yüksek düzeyde farkındalıklarının olduğu söylenebilir. Alt boyutlar incelendiğinde ise öğrencilerin sırasıyla en yüksek ‘Sanal zorbalığı sorun olarak görme’, ‘Sanal zorbalığı tanıma’ ve ‘Sanal zorbalığı okulda önleme’ boyutlarında farkındalıklarının olduğu belirlenmiştir.

4.3.1. Öğrencilerin Sanal Zorba Farkındalığı Konusundaki Görüşlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşma Durumu

Araştırmanın ‘Öğrencilerin sanal zorba farkındalık düzeyleri cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi, yaşanan yer değişkenlerine göre

fark göstermekte midir?’ alt problemine yanıt bulmak için hem ilgili değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler verilmiş hem de Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır.

Tablo 4.8. Öğrencilerin sanal zorba farkındalığı durumlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları

	Sanal zorbalığı okulda önleme	Sanal zorbalığı tanıma	Sanal zorbalığı sorun olarak görme	Toplam puan
	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$
Cinsiyet				
Kadın (n=138)	75,76±7,70	21,18±1,98	13,02±1,56	109,97±9,88
Erkek (n=169)	71,66±9,10	20,34±2,45	12,05±2,29	104,05±12,36
MWU	8932,000	9538,500	8856,000	8716,500
P	0,000	0,006	0,000	0,000
Akademik Başarı Ortalaması				
Düşük (n=37)	74,00±7,68	20,54±2,06	12,35±2,47	106,89±9,73
Orta (n=147)	72,00±9,72	20,34±2,49	12,08±2,19	104,43±13,25
Yüksek (n=123)	75,15±7,41	21,21±2,01	13,01±1,58	109,39±9,50
KW	8,208	9,002	10,580	12,349
P	0,017	0,011	0,005	0,002
İnternet Kullanım Süresi				
0-1 saat (n=73)	74,01±8,66	20,76±2,30	12,32±2,00	107,10±11,58
2-3 saat (n=60)	74,71±7,38	21,01±2,06	12,58±1,83	108,31±8,94
4-5 saat(n=92)	73,66±7,37	20,75±2,13	12,68±1,99	107,09±10,23
6-7 saat(n=46)	73,10±9,87	20,82±2,29	12,93±1,75	106,86±12,74
7 ve üstü saat(n=36)	70,55±11,86	19,91±2,92	11,61±2,71	102,08±16,51
KW	3,841	3,630	7,035	4,977
P	0,428	0,458	0,134	0,290
Yaşanılan Yer				
Ev (aile ile) (n=102)	74,86±8,83	20,93±2,33	11,96±2,22	107,75±11,98
Ev (arkadaş ile) (n=10)	70,70±13,49	20,00±4,42	11,20±3,15	101,90±20,19
Ev (yalnız) (n=10)	73,90±13,61	20,50±2,83	13,00±1,69	107,40±18,03
Yurt (n=185)	72,88±8,00	20,65±2,08	12,82±1,81	106,36±10,49
KW	5,110	1,463	10,507	2,177
P	0,164	0,691	0,015	0,537

Öğrencilerin sanal zorba farkındalığı durumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analizler sonucunda öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda cinsiyet değişkenine (kadın

öğrenciler lehine) göre farklılaştığı görülmektedir (toplam puan MW-U= 8716,50, p=0,000).

Öğrencilerin sanal zorba farkındalığı durumlarının akademik başarı değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda akademik başarı değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir (KW=12,349, p=0,002). Farkın kaynağının; orta ile yüksek düzeyde akademik başarıya sahip öğrenciler arasında olduğu belirlenmiştir (p=0,016).

Öğrencilerin sanal zorba farkındalığı durumlarının internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda internet kullanım süresine göre farklılaşmadığı görülmektedir (KW=4,977, p=0,290).

Öğrencilerin sanal zorba farkındalığı durumlarının yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının yalnızca ‘Sanal zorbalığı sorun olarak görme’ alt boyutunda farklılaştığı (KW=10,507, p=0,015), diğer alt boyutlarda ve toplam puan ortalamasında yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW= 2,177, p=0,537). ‘Sanal zorbalığı sorun olarak görme’ alt boyutunda farkın kaynağının; ‘Evde arkadaşlarıyla birlikte yaşayan öğrenciler’ ile ‘Yurtta yaşayan öğrenciler’ arasında olduğu belirlenmiştir (p=0,021).

4.4. Çevrimiçi Teknoloji Kullanımına Yönelik Özyeterlik Algısına İlişkin Bulgular

4.4.1. Öğrencilerin Özyeterlik Durumları

Araştırmanın ‘Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzeyleri nedir?’ alt problemine yanıt bulmak için hem ilgili değişkenlere ilişkin

betimsel istatistikler verilmiş hem de Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Betimsel istatistiki sonuçlar Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9. Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı puan ortalamaları (n=307)

Çevrimiçi Teknolojilere İlişkin Özyeterlik Algısı Ölçeği	Özyeterlik algı puanları	
	$\bar{x} \pm SS$	en az – en çok
İnternet Becerileri	34,46±4,30	20-40
Eş Zamanlı Etkileşim	16,45 ±3,00	4-20
Eş Zamansız Etkileşim I	38,60 ±5,34	14-45
Eş Zamansız Etkileşim II	26,16±5,78	7-35
Toplam puan	115,68 ±15,45	53-140

Araştırmaya katılan 307 öğrencinin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı puan ortalamalarının 115,68 (5 üzerinden 3,98) olduğu görülmektedir. Alt boyutlar incelendiğinde ise en yüksek puanın sırasıyla ‘Eş zamansız etkileşim I (5 üzerinden 4,28)’, ‘Eş zamanlı etkileşim (5 üzerinden 4,11)’, ‘İnternet Becerileri (5 üzerinden 3,82)’, ‘Eş zamansız etkileşim (5 üzerinden 3,73)’ olduğu görülmektedir.

4.4.2. Öğrencilerin Çevrimiçi Teknoloji Kullanımına Yönelik Özyeterlik Algı Puanlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Farklılaşma Durumu

Araştırmanın ‘Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına yönelik özyeterlik algı düzeyleri cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi değişkenlerine göre fark göstermekte midir?’ alt problemine yanıt bulmak için hem ilgili değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler verilmiş hem de Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır.

Tablo 4.10. Öğrencilerin özyeterlik algı puanlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları

	İnternet Becerileri	Eş Zamanlı Etkileşim	Eş Zamansız Etkileşim I	Eş Zamansız Etkileşim II	Toplam puan
	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$
Cinsiyet					
Kadın (n=138)	33,88±4,23	16,10±2,98	38,05±4,98	25,57±5,22	113,60±14,50
Erkek (n=169)	34,93±4,31	16,73±2,99	39,05±5,60	26,64±6,17	117,37±16,03
MWU	9870,500	10058,000	10099,500	10032,000	9821,000
P	0,020	0,035	0,043	0,035	0,017
Akademik Başarı Ortalaması					
Düşük (n=37)	33,75±4,17	16,18±2,06	37,83±2,89	24,40±6,35	112,18±14,83
Orta (n=147)	34,63±4,17	16,80±2,49	39,14±2,79	27,37±5,16	117,97±14,40
Yüksek (n=123)	34,46±4,50	16,10±2,01	38,18±3,25	25,24±6,04	114,00±16,52
KW	1,301	4,882	2,554	11,347	6,725
P	0,522	0,087	0,279	0,003	0,035
İnternet Kullanım Suresi					
0-1 saat (n=73)	33,41±5,12	15,97±3,11	37,42±6,14	26,06±5,65	112,87±17,61
2-3 saat (n=60)	35,76±3,39	16,58±3,20	40,03±3,98	26,66±5,66	119,05±12,27
4-5 saat(n=92)	34,23±3,87	15,98±3,02	38,08±5,30	25,44±5,72	113,76±14,45
6-7 saat(n=46)	34,13±4,03	17,02±2,54	38,32±4,98	24,36±5,43	113,84±14,26
7 ve üstü saat(n=36)	35,41±4,72	17,66±2,58	40,30±5,51	29,63±5,55	123,02±16,89
KW	10,708	11,253	12,620	21,156	18,129
P	0,030	0,024	0,013	0,000	0,001
Yaşanılan Yer					
Ev (aile ile) (n=102)	34,99±4,35	16,69±3,01	39,20±5,78	26,57±6,27	117,47±16,36
Ev (arkadaş ile) (n=10)	33,00±4,83	15,10±2,84	36,30±6,99	25,50±4,67	109,90±17,64
Ev (yalnız) (n=10)	33,90±4,43	16,10±3,47	38,50±5,33	28,50±5,03	117,00±16,15
Yurt (n=185)	34,28±4,24	16,41±2,98	38,40±4,98	25,84±5,58	114,94±14,76
KW	3,687	3,829	5,315	3,429	5,751
P	0,297	0,281	0,150	0,330	0,124

Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzey puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumu. Öğrencilerin özyeterlik puan ortalamalarının erkeklerde daha yüksek olduğu görülmekte, bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (toplam puan MW-U= 9821,00, p=0,017).

Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzey puanlarının akademik başarı değişkenine göre farklılaşma durumu. Öğrencilerin özyeterlik algı puan ortalamalarının akademik başarılarına göre farklılaştığı

görülmektedir (toplam puan KW= 6,725, p=0,035). Bu farkın kaynağını belirlemek için gerçekleştirilen analizlerde, orta düzey akademik başarıya sahip öğrenciler ile yüksek düzey akademik başarıya sahip öğrenciler arasında (orta düzey akademik başarıya sahip öğrenciler lehine) farklılık olduğu belirlenmiştir (p=0,033).

Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzey puanlarının internet kullanım süresi değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin özyeterlik puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda internet kullanım sürelerine göre farklılaştığı görülmektedir (toplam puan KW= 18,129, p=0,001). Farkın kaynağının; 7 ve üstü saat ile, 0-1 saat (p=0,011) ve 6-7 saat (p=0,023) arasında olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzey puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşma durumu. Gerçekleştirilen analiz sonucunda öğrencilerin özyeterlik puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda yaşanılan yere göre farklılaşmadığı görülmektedir (toplam puan KW=5,751, p=0,124).

4.5. Öğrencilerin Çevrimiçi Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algıları ile Sanal Zorba/Kurban Olma Düzeyleri Arasındaki İlişki

Araştırmanın son alt problemine (Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algıları ile sanal zorba/kurban olma düzeyleri arasında ilişki var mıdır?) yanıt bulmak amacıyla öğrencilerden elde edilen çevrimiçi teknolojilere ilişkin kullanım özyeterlik algısı puanları ve sanal zorba/kurban olma düzey puanlarına ilişkin korelasyon (Spearman) hesaplanmıştır. Ulaşılan sonuçlar Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.11. Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ve sanal zorba/kurban düzeyleri arasındaki ilişkinin korelasyon analizi ile incelenmesi

		Sanal Zorba	Sanal Kurban
Çevrimiçi Teknolojilere İlişkin	r	-0,028	-0,030
Özyeterlik Algısı	p	0,630	0,596

Tablo 4.11’de görüldüğü üzere çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzeyi ile sanal zorbalık düzeyi arasında negatif yönde çok zayıf ilişki olsa da istatistiksel açıdan bu anlamlı değildir ($r=0,028$; $p=0,630$). Benzer biçimde çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ile sanal kurban olma arasında da negatif yönde çok zayıf ilişki olsa da istatistiksel açıdan bu anlamlı değildir ($r=0,030$; $p=0,596$).

5. TARTIŞMA

Araştırmada ilk olarak, demografik veriler değerlendirildiğinde çalışma grubunun %72,9'unun üniversite öğrenimleri için şehir değişikliği yaptıkları belirlenmiştir. Bu öğrencilerin %60,2'sinin de yurtda kaldığı bildirilmiştir. Üniversite yaşamlarına başladıktan sonra (bazı öğrenciler hazırlık okulunda bir sene fazla geçirmekte) sanal zorbalıkla karşılaşma durumlarını tespit etmek için sorulan bir soruda son üç ayda sanal zorbalık yapma ve sanal kurban olma durumları incelenmiştir. Öğrenci verileri incelendiğinde %17,9'unun sanal zorbalıkla karşılaştıkları, %9,8'inin de sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin yalnızca %24,9'u sanal zorbalıkla mücadele konusunda kendilerini yeterli görebildiklerini dile getirmişlerdir. Yine öğrencilerin %63,6'sı sanal zorbalık ile mücadele konusunda eğitime ihtiyaçlarının olduğunu bildirmişlerdir.

Araştırmada elde edilen öğrencilerin son üç ayda düşük düzeyde sanal zorba/kurban olma bulgusu literatürle benzerlik göstermemektedir. Bayram ve Sayılı (83), araştırmalarında üniversite öğrencilerinin %30,6'sının sanal zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymuştur. Bu durum Dilmaç'ın (45) çalışmasında %22,5, Walker ve arkadaşlarının (94) çalışmasında %21 olarak elde edilmiştir. Bu benzer olmayan sonuçlar araştırmaların bağlamlarından ve kurumsal farklılıklardan kaynaklanabilir. Araştırmada elde edilen düşük sanal zorba/kurban olma bulgusunda Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 2017-2018 akademik yılından itibaren iki yıldır dönem 1 öğrencilerine *Bilgi Okuryazarlığı Eğitim Programı* kapsamında (iki saat kuramsal, iki saat bilgisayar laboratuvarında uygulamalı olmak üzere toplam 4 saat) güvenli internet kullanımı, veri güvenliği vb. konularda bilgilendirmelerin yapılmış olması etkili olabilir.

Araştırmada öğrencilerin en fazla Youtube (n=259, %34,05), Instagram (n=235, %30,88) ve Facebook (n=127, %16,68) sosyal ağlarına dahil oldukları belirlenmiştir. Bulut'un (95) çalışmasında öğrencilerin sosyal medyada en fazla youtube ve facebook'da sanal zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada facebook kullanımının hem sanal zorbalığa hem de internet bağımlılığına olumsuz etki ettiği bulunmuştur (96, 97).

Araştırmada öğrencilerin yüksek düzeyde sanal zorbalık farkındalıklarının olduğu belirlenmiştir. Literatürde üniversite öğrencilerinin diğer öğrenci yaş gruplarına göre farkındalıklarının daha yüksek olduğu ve bu durumun sanal zorba mağduriyetini önlemede en önemli unsur olduğu belirlenmiştir (98-100). Bu farkındalık ile öğrencilerin tanımadıkları kişilerden gelen tehditler (e-postalar, cinsel içerikli mesajlar vb.) konusunda duyarlı oldukları söylenebilir (99). Araştırmada ulaşılan veriler kadın öğrencilerin erkeklere göre anlamlı derecede yüksek sanal zorba farkındalığına sahip olduklarını göstermektedir. Bu bulgu diğer araştırmalarla (5,7,10,22) benzerlik göstermektedir ve kadınların toplumsal boyutta bu vakalarda daha fazla dikkatli olmalarının normal bir sonucu olduğu şeklinde yorumlanabilir. Akademik başarı açısından bakıldığında, yüksek akademik başarısı olanların daha fazla farkındalığa sahip oldukları görülmektedir. Literatür sanal zorbalığın akademik başarıyı olumsuz etkilediğini (10,11), sanal zorbalık farkındalık düzeyinin sanal kurban olma durumunu azalttığını (4,76) gösterdiğinden bu anlamda araştırmanın verilerinin literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Araştırmada öğrencilerin sanal kurban olma ortalama puanları, sanal zorba olma puanlarından yüksek çıkmıştır. Benzer bir bulguya yurtiçinde Fırat ve Ayran (19) tarafından 1864 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen çalışmada da ulaşılmıştır. Fırat ve Ayran'ın (19) çalışmasında da öğrencilerin sanal kurban puan ortalamaları, sanal zorba ortalamasından yüksek çıkmıştır. Henüz 2000'li yılların başında Pişkin (101) tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerin %35'i kurban, %6'sının zorba, %30'unun ise hem zorba hem kurban olduğu belirlenmiştir. Veriler değerlendirildiğinde öğrencilerin cinsiyetleri açısından sanal zorba olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç çeşitli araştırmalarla (83,102) uyumluluk göstermektedir. Öte yandan, yapılan araştırmaların bazılarında (56,103) kadınların daha fazla sanal zorbalık yaptığı, bazılarında da (8,45,54,83,102,104,111-116) erkeklerin daha fazla sanal zorbalık yaptığı tespit edilmiştir.

Araştırmada öğrencilerin sanal zorbalığı en çok eğlence olsun diye gerçekleştirdikleri ve bu durumun kendilerinde mutluluk hissi yarattığı bildirilmiştir. Öğrencilerin sanal kurban olma durumları (engellenme/zarar verme alt boyutunda)

yaşanılan yere göre ‘evde arkadaşlarıyla yaşayan öğrenciler’ ile ‘evde ailesiyle yaşayan öğrenciler’ arasında farklılık göstermektedir ve bu farklılık arkadaşlarıyla yaşayan öğrenciler aleyhinedir. Bu bulgu ışığında, sanal zorbalık eylemlerinin aynı ortamı paylaşan öğrenciler arasında gerçekleşip gerçekleştirilmediği nitel araştırma yöntemleri kullanılarak araştırılabilir. Eğlence durumu, hem sanal zorba hem sanal kurban olma ile ilişkili ve sorunlu bir durumdur. Parris ve ark. (117), ergenlerin kullandıkları sanal zorbalıkla başa çıkma yöntemlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada, sanal kurbanlar (a) reaktif başa çıkma (yapılanı şakaya alma, kabul etme, destek arama), (b) önleyici başa çıkma (birine durumu aktarma, sosyal desteğe başvurma) ve (c) başa çıkmanın imkânsız olduğuna inanma yani herhangi bir stratejinin işe yaramayacağını düşünmektedirler. İlerideki çalışmalar ya da olası düzenlenecek eğitimlerde sanal zorbalığı önleme ya da sanal kurbanlara destek olmak için reaktif başa çıkma stratejilerinden biri olan ‘şaka yapma’ (aynı zamanda bu araştırmada da öğrenciler en çok eğlence olsun diye zorbalık yaptıklarını dile getirmişlerdir) ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmeli ve bu yönde önlemler alınmalıdır.

Öğrencilerin %30’nun 4-5 saat, %15’inin 6-7 saat, %11,7’sinin 7 ve üstü saat internette aktif olarak yer aldıkları bildirilmiştir. Literatür, öğrencilerin bu kadar uzun süre internette aktif yer almaları problemine (105) ve bu durumun başta fiziksel olmak üzere, akademik, ve sosyal açıdan olumsuz taraflarına dikkat çekmektedir (105,106). Öğrencilerin bu kadar uzun sürelerini internette geçiriyor olmaları ve büyük çoğunluğunun sosyal ağlara dahil olmaları bu konuda düzenlenecek eğitimlerin sosyal ağlarda güvenlik konularının başta olmak üzere, akıllı internet kullanımı, sanal aylıklık vb. konuları içermesi gerektiği önerilebilir.

Bireylerin teknolojiye ilişkin özyeterlik algılarının, teknolojiyi etkin ve uygun kullanımları üzerine doğrudan etkisi olduğu bildirilmiştir (107,82). Araştırmada öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik düzeylerinin yüksek düzeyde olması bu anlamda olumlu bir durumdur. Araştırmada erkeklerin kadın öğrencilere göre, interneti daha sık kullananlarında daha az kullananlara göre daha yüksek düzeyde çevrimiçi teknoloji kullanım özyeterlik algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bulgular literatürle paraleldir (84, 108, 107,109, 16). Zhang, Land ve Dick (110) geliştirdikleri kavramsal modelde, sanal zorbalığın eğlence, sosyal baskı

ve teknoloji kullanım özyeterliği gibi değişkenlerle ilişkisi olduğunu savunmaktadır. Ancak, araştırmada çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ile sanal zorbalık arasında negatif yönde çok zayıf ilişki olsa da istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($r=0,028$; $p=0,630$). Benzer biçimde çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ile sanal kurban olma arasında da negatif yönde çok zayıf ilişki olsa da istatistiksel açıdan bu anlamlı değildir ($r=0,030$; $p=0,596$). Bu bulgu genel olarak literatürle çelişmektedir. Özyeterliğin, teknolojinin etkin ve etkili kullanımına katkı sağladığı, bu etkin kullanımın da sanal zorbalık gibi olumsuz durumlarla başa çıkmada etkili olması beklenmektedir (110). Çiftçi ve Sakallı (86) araştırmalarında dijital vatandaşlık düzeyi ile sanal zorbalık davranışı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Öte yandan Dikmen ve Çağlar (84), üniversite öğrencilerinin bilgisayar kullanımına ilişkin özyeterlik algısı ile sanal zorba duyarlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlar, özyeterlik arttıkça duyarlılığın da arttığını belirlemişlerdir. Bu konuda çeşitli değişkenler de eklenerek derinlemesine çalışmalar yapılması, literatürdeki bu farklılıkların kaynağının ortaya çıkarılmasına katkı sağlayabilir ve çevrimiçi teknoloji özyeterliğinin sanal zorba/kurban olma durumuna etkisi üzerine daha belirgin yargılar geliştirilmesine destek olabilir.

Literatürde internet başında zaman geçirme süresinin artması ile sanal zorba olma durumu arasında tutarlı olmayan sonuçlar bulunmakta, bazıları bu sürenin artması ile sanal zorbalığın ilişkili olduğunu tespit ederken (97,116), bazı araştırmalar (86,104) bu durumun bir etkisinin olmadığını belirlemiştir. Bu araştırmada da günlük internet kullanım süresi ile sanal zorba olma durumu açısından bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum üniversite öğrencilerinin interneti daha çok akademik işlemlerde kullanması ve daha bilinçli olmaları ile açıklanabilir. Öte yandan sanal kurban olma verileri incelendiğinde, cinsiyet ve akademik başarı değişkenleri açısından fark bulunmazken, günlük internet kullanım süresi değişkeninde anlamlı fark görülmüştür. Bu sonuçlara göre internet kullanım süresi arttığında sanal kurban olma düzeyi artmaktadır. Araştırmada öğrencilerin sanal zorbalık olaylarına müdahale konusunda kendilerini yeterli görmemeleri (%75,1) ve bu doğrultuda eğitime ihtiyaçları olduğunu ifade etmeleri (%63,6) sonraki çalışmalarda dikkate alınmalı,

odak grup görüşmeleri ve uzman görüşleri doğrultusunda eğitim programı oluşturularak bu gereksinim giderilmelidir.

Fırat ve Ayran (19) akademik başarısı düşük olan öğrencilerin daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve daha çok sanal kurban olduklarını belirlemiştir. Araştırmacılar bu durumu akademik başarısı düşük olan öğrencilerin akademik açıdan elde edemediği doyumunu, sanal zorbalık yaparak yakalayabildikleri şeklinde yorumlamışlardır. Araştırmalara göre düşmanca duygular ve psikolojik belirtiler (20), saldırganlık ve ilgi görme (45), rekabet, onay alma ve akademik yeterlilik (88), ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar (118), intikam duygusu ve zevk alma (119), ilişkilerde karşılıklı bağımlılık ve benlik durumunun düşük olması (120) gibi durumlarda sanal zorbalığın oluşma olasılığı daha fazladır. Araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde öğrencilerin sanal kurban olma durumunun kendilerinde kızgınlık yarattığını, endişelerini artırdığını bu durumda stres, utanma, üzgün olma gibi ruhsal durumlara neden olduğunu bildirmişlerdir. Benzer biçimde gerçekleştirilen diğer çalışmalarda da öğrencilerin kaygı, kızgınlık, üzgün olma duygularına kapıldıkları görülmektedir (83,121). Jacobs ve ark. (122) uzmanlarla gerçekleştirdikleri delphi tekniğinin kullanıldığı araştırmalarında, sanal zorbalıkla etkisiz başa çıkma stratejileri; strateji bilmeme, duygusal/pasif başa çıkma stratejileri kullanma, düşük çatışma çözme becerisine sahip olma, kendini izole etme, yetersiz ebeveyn/arkadaş desteği alma olarak sıralanmıştır. Bu aşamada Raskaushas ve Huynh (123) en işlevsel başa çıkma yöntemlerini; sosyal destek arama, çevrimiçi şikayet sistemini kullanma, kaçınma olduğunu belirlemiştir. Orel ve arkadaşları (124) engelleme (blocking) yönteminin işlevsel olmadığını, üniversite yönetimine bu durumların bildirilmesinin daha işlevsel bir çözüm olduğunu belirlemiştir.

Ülkemizde doğrudan sanal zorbalığa ilişkin ceza maddesi bulunmasa da birçok madde ile bu duruma müdahale edilebilir. Örneğin, çeşitli maddelerde (Madde 106, 125, 132, 133, 135, 136, 138, 142, 226) bu yaptırımlar bulunmakta, kişilerin özel hayatının gizliliğinin ihlali, kişisel verilerin kaydedilmesi, hakaret etme, tehdit etme, intihara yönlendirme, huzur bozma gibi eylemlerle sanal zorbalık eylemleri ilişkilendirilmektedir (125). Bu doğrultuda ulusal eğitimlerin, bilgilendirmelerin,

kamu spotlarının gerçekleştirilmesi sanal zorbalık eylemlerini caydırıcı olabilir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da sanal zorbalığa ilişkin yaptırımlar bulunmaktadır. New Jersey, Rutgers Üniversitesi'nde bir öğrenci oda arkadaşının başka biriyle gerçekleştirdiği cinsel eylemi kaydederek paylaşmıştır. Kurban öğrencinin durumu ilgililere bildirmesi sonucunda yasal süreç başlamış ve zorba öğrenci hakkında yasal işlemler başlatılmıştır. 2015 yılından itibaren de yasalaşarak (126) tüm üniversitelerde uygulanmaya başlanmıştır (87). Ülkemizde gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalığa yönelik önlemlerin yeterince alınmadığını göstermektedir (127). Önleyici tedbirler almak için öğrencilere çeşitli eğitimler verilmesi (121), sanal zorbalık farkındalık eğitiminin hem ebeveynlere, hem öğrencilere hem de yöneticilere sağlanması, özellikle öğrencilerin güvenli internet kullanımı hakkında bilgilendirilmesinin etkili olduğu belirlenmiştir (54).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Öğrencilerin sanal zorbalık yapma (100 üzerinden 21,04) ve sanal zorbalığa maruz kalma (100 üzerinden 23,62) durumları düşük düzeydedir. Öğrencilerin sanal zorbalığı en çok eğlence olsun diye gerçekleştirdikleri, bu durumun kendilerinde mutluluk hissi yarattığı belirlenmiştir. Bununla birlikte bazı öğrenciler intikam hissiyle bu zorbalığı gerçekleştirdiklerini bildirmişlerdir. Öğrencilerin sanal kurban olmalarının ise en çok kızgınlık yarattığı, endişelerinin arttığı, bu durumda stres, utanma, üzgün olma gibi ruhsal durumlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Öğrencilerin sanal zorba olma puan ortalamaları cinsiyet, akademik başarı, günlük internet kullanım süresi ve yaşanan yer değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının cinsiyet ve akademik başarı değişkenlerine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Ancak, öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda internet kullanım süresine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Farkın kaynağının; 0-1 saat ve 2-3 saat ile 7 ve üstü saat, 2-3 saat ve 4-5 saat ile 6-7 saat arasında (daha yoğun internet kullanan öğrenciler aleyhine) olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sanal kurban olma puan ortalamalarının yaşanan yer değişkenine göre yalnızca 'Engellenme/zarar verme' alt boyutunda farklılaştığı (farkın kaynağının; 'Evde ailesiyle birlikte yaşayan öğrenciler' ile 'Evde arkadaşlarıyla yaşayan öğrenciler' arasında, arkadaşlarıyla yaşayan öğrenciler aleyhine) olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının günlük internet kullanım süresine göre farklılaşmadığı görülürken, tüm alt boyutlarda cinsiyet değişkenine (kadın öğrenciler lehine) göre farklılaştığı belirlenmiştir. Öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda akademik başarı değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Farkın kaynağının; orta ile yüksek düzeyde akademik başarıya sahip öğrenciler arasında (orta düzey akademik başarıya

sahip öğrenciler lehine) olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin sanal zorba farkındalık puan ortalamalarının yaşanılan yer değişkenine göre yalnızca ‘Sanal zorbalığı sorun olarak görme’ at boyutunda farklılaştığı (farkın kaynağı; ‘Evde arkadaşlarıyla birlikte yaşayan öğrenciler’ ile ‘Yurttan yaşayan öğrenciler’ arasında) belirlenmiştir.

Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algısı puan ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Öğrencilerin özyeterlik puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda yaşanılan yer değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Öte yandan, cinsiyet değişkeni açısından erkeklerde kadınlara göre algı düzeyinin daha yüksek olduğu görülmekte, bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı puan ortalamalarının akademik başarılarına göre farklılaştığı (orta düzey akademik başarıya sahip öğrenciler ile yüksek düzey akademik başarıya sahip öğrenciler arasında, orta düzey akademik başarıya sahip öğrenciler lehine) olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin özyeterlik puan ortalamalarının tüm alt boyutlarda internet kullanım sürelerine göre de farklılaştığı görülmektedir. Farkın kaynağının 7 saat ve üstü internet kullananlar ile 0-1 saat ve 6-7 saat arası olduğu belirlenmiştir.

Son olarak öğrencilerin çevrimiçi teknoloji kullanımına ilişkin özyeterlik algı düzeyi ile sanal zorba/kurban olma düzeyleri arasında negatif yönde çok zayıf ilişki olsa da istatistiksel açıdan bu farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

6.2. Öneriler

- Üniversitelerine yeni başlayan öğrencilere uyum haftasında ya da ilk dönemde sanal zorbalık bilgilendirilmesi yapılabilir. Sanal zorbalığın tüm yönleri hakkında bilgilendirmeyi hedefleyen panel vb. etkinlikler düzenlenebilir ve aşağıdaki konulara yer verilebilir;
  - Sanal zorbalığın tanımı
  - Sanal zorbalığın etkileri ve hukuki sonuçları
  - Sanal zorbalıktan korunma/baş etme yöntemleri
  - Sosyal ağları ve bilişim araçlarını güvenli kullanma

- Sanal zorbalıkla karşılaşıldığında yapılması gerekenler
  - Empati
  - Bilişim etiği
-
- Süreklilik gösteren bir mekanizma kurularak öğrencilerin istedikleri anda destek alabilmeleri sağlanabilir. Bu noktada rehberlik/danışmanlık merkezleri önemli rol oynayabilir. Bu mekanizmalarda akran desteği/rehberliğine yer verilebilir. Buna ilaveten öğrencilerdeki depresyon ve kaygı belirtileri danışmanları tarafından dönem dönem izlenebilir, gereksinim duyan öğrencilerle odak grup/bireysel görüşmeler ile sorunlara erken müdahale edilebilir. Yine bu merkezler üzerinden web destekli çevrimiçi başvurular alınarak hızlıca müdahaleler gerçekleştirilebilir. Daha üst düzeyde önlemler alınması da akran zorbalığı üzerine caydırıcı olabilir. Üniversiteler yasal düzenlemeler yaparak tüm kurum (personel, öğrenci vb.) ile paylaşabilir.
  - Öğrenci toplulukları öğrencilerde ve personelde farkındalığı artırmak için çeşitli etkinlikler düzenleyerek hem bilgilendirme hem de olası müdahale yöntemlerini aktarabilir. Çeşitli kurum/kuruluşlardan yetkili kişiler bu etkinliklere davet edilerek bu etkinliklerin gücü artırılabilir.
  - Gerçekleştirilmesi önerilen etkinlikler öncesi ve sonrası durumlar izlemlerle ortaya koyulabilir, deneysel çalışmalarla etkinliklerin etkisi ölçülebilir.
  - Öğrencilerin yoğun anlamda sosyal medya ve internet kullandıklarından hareketle, eğitsel etkinlikler ve bilgilendirmeler bu kanallarla yapılabilir. Bununla birlikte akıllı internet kullanımı üzerine etkinlikler düzenlenerek, öğrencilerin uzun süreli internette dolaşımlarının zararları aktarılabilir.
  - Sanal zorbalık ile ilgili ulusal düzeyde kanun koyucular tarafından çalışmalar gerçekleştirilerek, caydırıcı önlemler/cezalar getirilebilir.

7. KAYNAKLAR

1. Whittaker E, Kowalski RM. Cyberbullying via social media. *J Sch Violence*. 2015;14(1):11-29.
2. Kokkinos CM, Antoniadou N, Markos A. Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *J. Appl. Dev. Psychol*. 2014;35(3):204-214.
3. Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, Fisher S, Russell S, Tippett N. Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *J Child Psychol Psychiatry*. 2008;49(4):376-385.
4. Ayas T, Horzum MB. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*. 2011;3(2):619-640.
5. Wang X, Yang L, Yang J, Wang P, Lei L. Trait anger and cyber-bullying among young adults: A moderated mediation model of moral disengagement and moral identity. *Comput. Hum Behav*. 2017;73:519–526.
6. Yaman E, Sönmez Z. Ergenlerin sanal zorbalık eğilimleri. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*. 2015;2(1):18-31.
7. Wensley K, Campbell M. Heterosexual and nonheterosexual young university students' involvement in traditional and cyber forms of bullying. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. 2012;15:649-654.
8. Ayas T, Horzum MB. İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*. 2012;11(2):369-380.
9. Hinduja S, Patchin JW. Bullying, cyberbullying, and suicide. *Arch Suicide Res*. 2010;14:206–221.
10. Wright MF, Li Y. The association between cyber victimization and subsequent cyber aggression: The moderating effect of peer rejection. *J. Youth Adolesc*. 2013;42(5):662-674.
11. Bonanno RA, Hymel S. Cyber bullying and Internalizing Difficulties: Above and Beyond the Impact of Traditional Forms of Bullying. *J. Youth Adolesc*. 2013;42(5):685-697.
12. Altundağ Y, Ayas T. Lise rehber öğretmenlerine yönelik tüm okul yaklaşımına dayalı sanal zorba farkındalığı ve sanal zorbalıkla başa çıkma stratejilerini kazandırma programının etkililiği [Doktora Tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı; 2018.
13. Erdur-Baker Ö. Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle sanal zorba ve sanal kurbanlar”, 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, İstanbul, Türkiye, Kasım 2013.
14. Yaman E, Eroğlu Y, Peker A. Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve sanal zorbalık”, (1.Baskı), Kaknüs Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2011.

15. Gürpınar A. Öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalığı ve çevrimiçi teknolojiler öz-yeterliği arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yüksek lisans tezi), Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
16. Bayrakçı T, Tozkoparan SB, Durmuş A. Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin görüşleri üzerine bir inceleme, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. 2014; 5(17):27-44.
17. Cüre F, Özden N. Öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) başarıları ve BİT'e yönelik tutumları. HU Eğitim Fakültesi Dergisi. 2008;34:41-53.
18. Singh A. Teacher's perceptions of the cyberbullying amongst upper-primary students. Erişim adresi: <http://tr.scribd.com/doc/17230829/Research-on-Teachers-View-Point-of-Cyber-Bullying#scribd>, 10/08/2015.
19. Fırat A, Ayran G. Üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık. TAF Prev. Med. 2016;15(4):322-330.
20. Arıca OT. Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. Eurasian J Educ. Res. 2009;34:167-184.
21. Schenk AM, Fremouw WJ. Prevalence, Psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. J Sch Violence. 2012;11(1):21-37.
22. Cassidy W, Faucher C, Jackson M. Adversity in university: Cyberbullying and its impacts on students, faculty and administrators. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2017;14(8):888.
23. Katz-Wise SL, Hyde JS. Victimization experiences of lesbian, gay, and bisexual individuals: A meta-analysis. J. Sex Res. 2012;49(2-3):142-167.
24. Agustina JR, Gómez-Durán EL. Sexting: Research criteria of a globalized social phenomenon. Arch. Sex. Behav. 2012;41(6):1325-1328.
25. Gámez-Guadix M, Almendros C, Borrajo E, Calvete E. Prevalence and association of sexting and online sexual victimization among Spanish adults. Sex. Res. Soc. Policy. 2015;12(2):145-154.
26. Ayas T, Aydın F, Horzum MB. Cyberbullying awareness scale: A validity and reliability study. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying. 2015;2(2):38-51.
27. Dooley JJ, Pyżalski J, Cross D. Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. J. Psychol. 2009;217(4):182-188.
28. Slonje R, Smith PK, Frisén A. The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. Comput. Hum Behav. 2013;29(1):26-32.
29. Wang J, Iannotti RJ, Nansel TR. School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. J Adolesc Health. 2009;45(4):368-375.
30. Aboujaoude E, Savage MW, Starcevic V, Salame WO. Cyberbullying: Review of an old problem gone viral. J Adolesc Health. 2015;57(1):10-18.
31. Baek J, Bullock LM. Cyberbullying: A Cross-cultural Perspective. Emotional and Behavioural Difficulties. 2014;19(2):226-38.

32. Barlett CP, Gentile DA, Anderson CA, Suzuki K, Sakamoto A, Yamaoka A, ve ark. Cross-cultural differences in cyberbullying behavior a short-term longitudinal study. *J Cross Cult Psychol*. 2014;45(2):300–13.
33. Souza SB, Veiga Simão AM, Ferreira AI, Costa Ferreira P. University students' perceptions of campus climate, cyberbullying and cultural issues: Implications for theory and practice. *High. Educ. Stud*. 2018;43(11):2072-2087.
34. Sam DL, Bruce D, Agyemang CB, Amponsah B, Arkorful H. Cyberbullying victimization among high school and university students in Ghana, *Deviant Behavior*, 2018; DOI:<https://doi.org/10.1080/01639625.2018.1493369>
35. Olweus D. *Bullying at school*. 9. Baskı. UK: Blackwell; 2004.
36. Dawn J, Cowie H, Bray D. Bully dance: Animation as a tool for conflict resolution. *Pastor Care Educ*. 2006;24(1):27-32. 163
37. Türktan Ş. Zorbalıkla baş etmeye yönelik akran destek programının ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalıkla baş etme becerilerine etkileri [Doktora Tezi]. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2013.
38. Sampson R. *Bullying in School*. Community oriented policing services. U.S. Department of Justice, 12; 2009.
39. Ayas T, Pişkin M. Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*. 2011;10(2):550-568.
40. Solberg ME, Olweus D. Prevalence estimation of school bullying with the olweus bully/victim questionnaire. *Aggress. Behav*. 2003;29:239–268.
41. Ayas T. zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı programın etkililiği [Doktora tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2008.
42. Totan T. Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi]. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2008.
43. Akbulut Y, Sahin YL, Eristi B. Development of a scale to investigate cybervictimization among online social utility members. *Contemp. Educ. Technol* 2010;1(1):46-59.
44. Ayas T, Horzum MB. Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi*. 2010;19(1)1-17.
45. Dilmaç B. Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram Uygul Eğit Bil*. 2009;9(3):1291-1325.
46. Chang FC, Lee CM, Chiu CH, Hsi WY, Huang TF, Pan YC. Relationships among cyberbullying, school bullying, and mental health in Taiwanese adolescents. *J Sch Health*. 2013;83(6):454–462.
47. Wang J, Nansel TR, Iannotti RJ. Cyber and traditional bullying: differential association with depression. *J Adolesc Health*. 2011;48(4):415–417.
48. Drege R, Gleeson J, Garcia X. Cyberbullying in social networking sites: An adolescent victim's perspective. *Comput Hum Behav*. 2014;36:13-20.

49. Akbaba S, Eroğlu Y. İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniv Eğitim Fak Derg.* 2013;26(1):105-121.
50. Mesch GS. Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *CyberPsychol Behav.* 2009;12(4):387-393.
51. Ybarra ML, Espelage DL, Mitchell KJ. The co-occurrence of internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *J Adolesc Health.* 2007;41(6):31-41.
52. Ekşi F. Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi. *Kuram Uygul Eğitim Bil.* 2012; 12(3):1683-1706.
53. Pornari CD, Wood J. Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, Hostile Attribution Bias, and Outcome Expectancies. *Aggress Behav.* 2010;36(2):81-94.
54. Şahin M, Sarı IS, Özer Ö, Er SH. Lise Öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2010;21:257-270.
55. Ayas T. Sanal zorbalık: Teknolojinin olumsuz etkileri. Birinci Baskı. Ankara: Vize Yayıncılık; 2016.
56. Campfield DC . Cyber bullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims [Doctoral Dissertation].Montana: The University of Montana; 2008.
57. Rivers I, Poterat VP, Noret N, Ashurst N. Observing bullying at school: The mental health implications of witness status. *Sch Psychol.* 2009;24(4):211.
58. Hamm MP, Newton AS, Chisholm A, Shulhan J, Milne A, Sundar P, ve ark. Prevalence and effect of cyberbullying on children and 167 young people: A scoping review of social media studies. *JAMA pediatrics.* 2015;169(8):770-777.
59. Willard NE. The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *J Adolesc Health.* 2012;41(6):64-65.
60. Altundağ Y. Lise rehber öğretmenlerine yönelik tüm okul yaklaşımına dayalı sanal zorba farkındalığı ve sanal zorbalıkla başa çıkma stratejilerini kazandırma programının etkililiği [Doktora Tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2018.
61. Ong CS, Lin MYC. Is being satisfied enough? Well-being and IT post-adoption behavior: An empirical study of facebook. *Information Development.* 2016;32(4):1042-1054.
62. Lee C, Shin N. Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among korean adolescents. *Comput Hum Behav.* 2017;68:352-358.
63. McInroy LB, Mishna F. Cyberbullying on online gaming platforms for children and youth. *Child Adolesc Social Work.* 2017;34(6):597-607.
64. Monni SS, Sultana A. Investigating cyber bullying: pervasiveness, causes and socio-psychological impact on adolescent girls. *J Public Adm Governance.* 2016;6(4):12-37.

65. Sticca F, Ruggieri S, Alsaker F, Perren, S. Longitudinal risk factors for cyberbullying in adolescence. *J Community Appl Soc.* 2013;23(1):52-67.
66. Reed KP, Cooper RL, Nugent WR, Russell K. Cyberbullying: A literature review of its relationship to adolescent depression and current intervention strategies. *J Hum Behav Soc Environ.* 2016;26(1):37-45.
67. Williams KR, Guerra NG. Prevalence and predictors of internet bullying. *J Adolesc Health.* 2007;41(6):14-21.
68. Messias E, Kindrick K, Castro J. School bullying, cyberbullying, or both: Correlates of teen suicidality in the 2011 cdc youth risk behavior survey. *Compr Psychiatry.* 2014;55(5):1063-1068.
69. Kowalski RM, Limber SP. Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *J Adolesc Health.* 2013;53(1):13-20.
70. Van Geel M, Vedder P, Tanilon J. Relationship between peer victimization, cyberbullying, and suicide in children and adolescents: A meta-analysis. *JAMA Pediatrics.* 2014;168(5):435-442.
71. Garnefski N, Kraaij V. Bully victimization and emotional problems in adolescents: moderation by specific cognitive coping strategies? *J Adolesc.* 2014;37(7): 1153-1160.
72. Cho YK, Yoo JW. Cyberbullying, internet and sns usage types and perceived social support: a comparison of different age groups. *Information, Communication & Society.* 2016;20(10):1464-1481.
73. Juvonen J, Gross EF. Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *J Sch Health.* 2008;78(9):496-505.
74. Nartgün Ş, Cicioğlu M. Problematic internet use and cyber bullying in vocational school students. *Int. J Educ. Sci.* 2015;7(3):10-26.
75. Peker A. Ergenlerin Siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying.* 2014;1(1):1-15.
76. Elçi A, Seçkin Z. Cyberbullying awareness for mitigating consequences in higher education. *J Interpers Violence.* 2016;34(5):946-960.
77. Schunk DH. Self-efficacy and academic motivation. *J. Educ Psychol.* 1991;26(3-4):207-231.
78. Bandura A. *Self-efficacy: The exercise of control.* 1997. Macmillan.
79. MB, Çakır Ö. Çevrim içi teknolojilere yönelik öz-yeterlik algısı ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram Uygul Eğit Bil.* 2009;9(3):1327-1356.
80. Puzifferro M. Online technologies self-efficacy, self-regulated learning, and experiential variables as predictors of final grade and satisfaction in college-level online courses. *The Amer. J. Dist. Edu.* 2008;22:72-89.

81. Eachus P, Cassidy S. Developing the computer user self-efficacy (cuse) scale: investigating the relationship between computer self-efficacy, gender and experience with computers. *J Edu Comp Res.* 2014;26(2):133-153.
82. Zhang J, Li F, Duan C, Wu G. Research on self-efficacy of distance learning and its influence to learners' attainments. 2001, In Proceedings of The International Conference on Computers in Education (ICCE), C. H. Lee Eds., Incheon, South Korea: Incheon National University of Education, 1510-1517.
83. Bayram N, Saylı M. Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *istanbul üniversitesi hukuk fakültesi mecmuası (İÜHFİM).* 2013;71(1):107-116.
84. Dikmen M, Çağlar A. Öğretmen adaylarının bilgisayar kullanımına ilişkin öz-yeterlik algısı ile siber zorbalık duyarlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2017;16(31):261-277.
85. Uluçay DM, Melek G. Türkiye'deki okullarda siber zorbalık: Bir literatür değerlendirmesi. *J Inf. Technol.* 2017; 8(30):91-106.
86. Çiftçi S, Sakallı H. Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama.* 2016;6(2):100-119.
87. Myers CA, Cowie H. Bullying at university: The social and legal contexts of cyberbullying among university students. *J Cross Cult Psychol.* 2017;48(8):1172-1182.
88. Erişti B, Akbulut Y. Reactions to cyberbullying among high school and university students. *J. Soc. Sci.* 2019;56(1):10-20.
89. Adebayo DO, Ninggal MT, Ajiboye SK. Frequent social media use as predictor of cyberbullying among university undergraduates in Kwara State, Nigeria. *Educ Sustain Soc.* 2019;2(2):17-21.
90. Balcı A. Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem teknik ve ilkeler. 2004. Pegem A Yayıncılık.
91. Ayas T, Horzum MB. Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi.* 2010;19:1-17.
92. Miltiadou M, Yu CH. Validation of the online technologies self-efficacy scale (OTSES). Paper presented at the AECT International Convention, Denver CO. (2000). Erişim adresi: http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/22/fe/e7.pdf.
93. Kalaycı Ş. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Ankara, Turkey: Asil Yayın Dağıtım; 2010.
94. Walker CM, Sockman BR, Koehn S. An exploratory study of cyberbullying with undergraduate university students. *Tech Trends.* 2011;55(2):31-38.
95. Bulut E. Öğrenci, öğretmen ve velilerin gözünden ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin incelenmesi. 2018. Yüksek lisans tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

96. Seferoğlu SS, Yıldız H. Dijital çağın çocukları: İlköğretim öğrencilerinin Facebook kullanımları ve internet bağımlılıkları üzerine bir araştırma. İletişim ve Diplomasi. 2014;2:31-48
97. Özdemir M, Akar F. Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 2011;17(4):605-626.
98. Aktan E, Çakmak V. Halkla ilişkiler öğrencilerinin sosyal medyadaki siber zorbalıkduyarlılıklarını ölçmeye ilişkin bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi. 2015;3(2):159-176.
99. Kert SB, Şahiner A. Bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmenliği bölümü 4. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık hakkındaki farkındalık durumlarının farklı değişkenlerce incelenmesi. Öğretim Teknolojileri & Öğretmen Eğitimi Dergisi. 2016;5(3):127-134.
100. Uysal İ, Duman G, Yazıcı E, Şahin M. (2014). Öğretmen adaylarının sanal zorbalık duyarlılıkları ve sanal zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. Ege Eğitim Derg. 2014;15(1):191-210.
101. Pişkin M. Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. Kuram Uygul Eğit Bil. 2002;2(2):531-562.
102. Arıcağ OT, Kınay H, Tanrıku T. Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. Hasan Ali Yücel Eğitim Fak Derg. 2012;17(1):101-114.
103. Keith S, Martin ME. Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. reclaiming children and youth. 2005;13(4):224-228.
104. Tanrıku I. Cyberbullying prevention and intervention programs in schools: A systematic review. School Psychology International. 2018;39(1):74-91.
105. Ünver H, Koç Z. Siber zorbalık ile problemlili internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. 2017;15(2):117-140.
106. Yücel N, Gürsoy F. Ergenlerin akran ilişkileri ile yalnızlık düzeylerinde internet kullanımının etkisi. Melek Kalkan ve Canani Kaygusuz (Ed.) içinde, İnternet Bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler. (s. 211-230). Ankara: Anı, 2013.
107. Wong GY, Fung RY. Critical factors for organizational cultural change in technological innovations-An AHP based study. J Cont Chi Art, 2005;3(2):17-26.
108. Lee C, Witta EL. Online students' perceived self-efficacy: Does it change? Proceedings of 2001 the Association for Educational Communications and Technology (AECT) International Convention. Erişim adresi: http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/27/b3/28
109. Tekinarslan E. Faculty of education students'self-efficacy perceptions toward online technologies. E-Journal Social Sci. 2011;10(37):45-56.
110. Zhang AT, Land LP, Dick G. Key influences of cyberbullying for university students. In PACIS Proceeding 2010; (ss. 83-95).

111. Peker A, Eroğlu Y, Çitemel N. Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Int J Hum Sci.* 2012;9(1):205-221.
112. Eroğlu Y. Koşullu öz-değer riskli internet davranışları ve siberzorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yüksek lisans tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2011.
113. Arıcak T, Siyahhan S, Uzunhasanoglu A, Saribeyoglu S, Ciplak S, Yılmaz N, ve ark. Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsych Beh.* 2008;11(3):253-261.
114. Topçu Ç, Baker ÖE. Zorbalığa uğrayan ergenlerin yardım alma davranışı ve yardım kaynakları. *Ege Eğitim Dergisi.* 2016;17(1):127-145.
115. Kowalski RM, Limber SP. Electronic bullying among middle school students. *J Adolesc Health.* 2007;41(6):22-30.
116. Li Q. Bullying in The New Playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australas J Educ Technol.* 2007;23(4):435-454.
117. Parris L, Varjas K, Meyers J, Cutts H. High School Students' Perceptions of Coping with Cyberbullying. *Youth Soc.* 2012;44(2):284-306.
118. Çetin B, Peker A, Eroğlu Y, Çitemel N. Siber zorbalığın bir yordayıcısı olarak ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar: ergenler için bir ön çalışma. *Int J Educ Sci.* 2011;3(3):1064-1080.
119. Yaman E, Peker A. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2012;11(3):819-833.
120. Çetin B, Eroğlu Y, Peker A, Akbaba S, Pepsöy S. Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram Uygul Eğit Bil.* 2012;12(2):637-653.
121. Peker A, İskender M. İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık üzerindeki etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 2015; 19(1):11-22.
122. Jacobs NC, Dehue F, Völlink T, Lechner L. Determinants of adolescents' ineffective and improved coping with cyberbullying: a delphi study. *J Adolesc.* 2014; 37(4):373-385.
123. Raskauskas J, Huynh A. The process of coping with cyberbullying: A systematic review. *Aggress Violent Beh.* 2015;23:118-125.
124. Orel A, Campbell M, Wozencroft K, Leong E, Kimpton M. Exploring university students' coping strategy intentions for cyberbullying. *J Interpers violence.* 2017;32(3):446-462.
125. Türk Ceza Kanunu. Erişim adresi: <http://books.google.com.tr/books?id=TBYIAwAAQBAJ&pg=PA577&lpg=PA577&dq=3756+say%C4%B1%C4%B1+Kanunla,+T%C3%BCrk+Ceza+Kanunu+%E2%80%98Bili%C5%9Fim+Alan%C4%B1nda+Su%C3%A7lar&source=bl&ots=t9bkftZSce&sig=a13pG-jYxyhPj5DOyJ459X8qmDA&hl=tr&sa=X&ei=Svz6U8GJE8nC7AblxIDICQ>

&ved=0CE0Q6AEwBw#v=onepage&q=3756%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanunla%2C%20T%C3%BCrk%20Ceza%20Kanununa%20E2%80%98Bili%C5%9Fim%20Alan%C4%B1nda%20Su%C3%A7ler&f=false

- 126.** Watts LK, et al. Cyberbullying in higher education: A literature review. *Computers in Human Behavior*. 2017;69:268-274.
- 127.** Akça EM, Sayımer İ, Salı JB, Başak EB. Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*. 2014;2(2):17-30.

8. EKLER

EK 1.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yaş: .....

Cinsiyet:

Kadın Erkek

Akademik Başarı Not Ortalaması: .....

Üniversiteyi kazandıktan sonra şehir değişikliği yaptınız mı?

Evet Hayır

Yaşadığınız yer?

- Yurt
 Ev (arkadaşlarımla)
 Ev (ailemle)
 Ev (yalnız)
 Ev (akrabalarımla)
 Diğer (Lütfen belirtiniz) .....

İnterneti günde ortalama ne kadar süreyle kullanıyorsunuz?

- 0-1 saat
 2-3 saat
 4-5 saat
 6-7 saat
 7 saatten fazla

Üye olduğunuz sosyal ağlar nelerdir? Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.

- Facebook
 Twitter
 Instagram
 Youtube
 Bloglar
 Sohbet odaları
 Diğer (Lütfen yazınız) .....

Daha önce sanal zorbalık kavramını duymuş muydunuz?

- Evet Hayır

Sanal zorbalıkla ilgili hangi ifade sizi en iyi açıklar? Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.

- Daha önce sanal zorbalığa maruz kaldım ( )
 Daha önce sanal zorbalık yaptım ( )
 Daha önce hem sanal zorbalığa uğradım hem de başkalarına zorbalık yaptım ( )
 Daha önce ne sanal zorbalık yaptım ne de sanal zorbalığa maruz kaldım ( )

Son 3 ayda sanal zorbalığa uğradınız mı?

- Hayır, uğramadım
 Bir ya da iki kere oldu
 Üç ya da dört kere oldu
 Çok kere oldu

(Eğer yukarıdakine evet dediyseniz) sanal zorbalığa uğradığınızda ne hissettiniz? Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.

- Utanma
 Endişe
 Üzgünlük
 Korku
 Depresyon
 Stres
 Kızgın
 Beni etkilemedi
 Diğer (Lütfen yazınız).....

Son 3 ayda sanal zorbalık uyguladınız mı?

- Hayır, yapmadım
 Bir ya da iki kere yaptım
 Üç ya da dört kere yaptım
 Çok kere yaptım

(Eğer yukarıdakine evet dediyseniz) sanal zorbalık uyguladığınızda ne hissettiniz? Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.

- İntikam
 Mutluluk
 Şaka
 Zarar verme niyeti

Diğer (Lütfen yazınız).....

Sanal zorbalık olaylarına müdahale konusunda kendinizi yeterli hissediyor musunuz?

Evet Hayır

Sanal zorbalık konusunda eğitime ihtiyacınız olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet Hayır

EK 3. Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Sanal zorbalık olaylarının başıma gelmesinden endişelenirim.					
2. Sanal zorbalık olaylarının arkadaşlarıma zarar vereceğini düşünürüm.					
3. Sanal zorbalık olaylarının yaşanması öğrencilere akademik ve psikolojik olarak zarar verir.					
4. Sanal zorbalık olaylarını yönetmede(kontrol etmede) kendime güvenirim.					
5. Sanal zorbalığı tanımlamada kendime güvenirim.					
6. Yönetici, aile ve öğretmenler sanal zorbalık olaylarını önlemek için işbirliği yapmalıdır.					
7. Eğer bir sanal zorbalık olayına şahit olursam ya da duyarsam sanal zorbalığı durdurmak için bir şeyler yaparım.					
8. Milli eğitim bakanlığı ve okullar sanal zorbalık olaylarını önleme politikaları geliştirmelidir.					
9. Okullar, sanal zorbalık olaylarını önlemek için uzmanların vereceği seminerler düzenlemelidir.					
10. Öğretmenler öğrencilerin sanal zorbalıkla başa çıkabilmesi için sınıf içi etkinlikler düzenlemelidir.					
11. Yöneticiler sanal zorbalıkla baş edebilmek için okul çapında etkinlikler düzenlemelidir.					
12. Rehber öğretmenler sanal zorbalıkla başa çıkmak için etkinlikler düzenlemelidir.					
13. Okullarda sanal zorbalık olaylarıyla ilgili çalışmalar yapılmalıdır.					

14. Sanal zorbalık olaylarına maruz kalan öğrenciler rehber öğretmenlerden psikolojik destek almalıdır.					
15. Sanal zorbalığın tanıtılması için okullarda öğrenci grupları oluşturulmalıdır.					
16. Okullara sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme afişleri oluşturulup asılmalıdır.					
17. Sanal zorbalık olayları başıma geldiğinde ailemle paylaşıyorum.					
18. Sanal zorbalık olayları başıma geldiğinde öğretmenlerimle ya da arkadaşlarımla paylaşıyorum.					
19. Sanal zorbalık olaylarıyla başa çıkmada kendime güvenirim.					
20. Sanal zorbalık olaylarıyla başa çıkmak için teknoloji bilgime güvenirim.					
21. Sanal zorbalık olaylarıyla nasıl başa çıkabileceğimi bilirim.					
22. Okul personeline de sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.					
23. Öğretmenler sanal zorbalığı önlemek için bizlere eğitim vermelidir.					
24: Okul dışında sanal zorbalık ile başa çıkmak için etkinlikler düzenlenmelidir.					
25. Sanal zorbalık hakkında aileler de bilgilendirilmelidir.					
26. Televizyon ve internet aracılığı ile sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.					

Ek 4. Çevrim İçi Teknolojilere Yönelik Özyeterlik Algısı Ölçeği

	Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. İnternet Explorer gibi bir tarayıcı programı açma konusunda kendime güveniyorum.					
2. Web sitesinden metinleri okuma konusunda kendime güveniyorum.					
3. İstediğimiz başka bir web sayfasına gitmek için bir bağlantıya tıklama konusunda kendime güveniyorum.					
4. Adresini girerek istenilen web sayfasını açma konusunda kendime güveniyorum.					
5. Bir web sitesinin adresini kısayol olarak kaydetme konusunda kendime güveniyorum.					
6. Yazıcıdan bir web sayfasının çıktısını alma konusunda kendime güveniyorum.					
7. Uygun anahtar kelimeleri kullanarak internette arama yapma konusunda kendime güveniyorum.					
8. Bir web sayfasındaki resmi diskete kaydetme konusunda kendime güveniyorum.					
9. Bir web sayfasında istenilen metni kopyalayıp Word gibi bir kelime işlem programında açılan belgeye yapıştırma konusunda kendime güveniyorum.					
10. Gerektiğinde bir eş zamanlı sohbet sistemini kullanmak için takma ad alma konusunda kendime güveniyorum.					
11. Eş zamanlı sohbet sisteminde birden fazla kişinin mesajını okuma konusunda kendime güveniyorum.					
12. Eş zamanlı sohbet sisteminde gelen mesajı yanıtlama ve sistemdeki herkese mesaj yollama konusunda kendime güveniyorum.					

13. Eş zamanlı sohbet sisteminde istediğimiz kişiyle birebir özel görüşme yapma konusunda kendime güveniyorum.					
14. Bir e-posta sisteminde oturum açma ve kapama konusunda kendime güveniyorum.					
15. İstenen kişiye e-posta gönderme konusunda kendime güveniyorum.					
16. Aynı anda birden çok kişiye e-posta gönderme konusunda kendime güveniyorum.					
17. Bir e-posta mesajını yanıtlama konusunda kendime güveniyorum.					
18. Bir e-posta mesajını başka bir kişiye iletme konusunda kendime güveniyorum.					
19. Bir e-posta mesajını silme konusunda kendime güveniyorum.					
20. Bir adres defteri oluşturma konusunda kendime güveniyorum.					
21. E-posta ekinde gelen bir dosyayı sabit diske kopyalama ve bu dosyayı açma konusunda kendime güveniyorum.					
22. Bir e-postaya dosya ekleme ve gönderme konusunda kendime güveniyorum.					
23. Eş zamansız bir konferans sisteminde oturum açma ve kapatma konusunda kendime güveniyorum.					
24. Eş zamanlı bir konferans sistemine yeni bir mesaj yollama konusunda kendime güveniyorum.					
25. Eş zamansız bir konferans sistemine gönderilmiş olan bir mesajı okuma konusunda kendime güveniyorum.					
26. Eş zamansız bir konferans sistemine gönderilen mesajı bütün üyelerin görebileceği şekilde yanıtlama konusunda kendime güveniyorum.					

27. Eş zamansız bir konferans sistemine gönderilen mesajı sadece istenen bir üyenin görebileceği şekilde yanıtlama konusunda kendime güveniyorum.					
28. Bir dosyayı eş zamansız bir konferans siteminden sabit diske kaydetme konusunda kendime güveniyorum.					
29. Bir dosyayı eş zamansız bir konferans sistemine yükleme konusunda kendime güveniyorum.					

Ek 5. Etik Kurul Onay Formu

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-900
Konu : Dr. Öğr. Üyesi Barış SEZER Hk.

TIP FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 11.02.2019 tarihli ve 65420943-900-00000453860 sayılı yazınız.

Fakülteniz Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Barış SEZER'in sorumlu araştırmacısı olduğu "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sanal Zorba/Kurban Olma ve Sanal Zorba Farkındalık Durumlarının İncelenmesi" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 19 Şubat 2019 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör V.

Bu belge elektronik imzalıdır. Bilgi için lütfen <https://bilgi.hacettepe.edu.tr/iletisim/iletisim-merkezi/iletisim-merkezi-iletisim-merkezi-iletisim-merkezi> adresine ulaşabilirsiniz. Bu belge 3070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na göre elektronik imzalıdır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye Sokakı
Fakültesi B (312) 105 8001-8002 Faks: 0312 312 1001 E-Posta: rektorul@hacettepe.edu.tr İnternet:
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Dijital Doku İşlemi

EK 6. Orijinallik Ekran Çıktısı

TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBA/KURBAN OLMA VE FARKINDALIK DURUMU İLE ÇEVİRİMİÇİ TEKNOLOJİLERE YÖNELİK ÖZYETERLİK ALGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

ORIGINALITY REPORT

9%	7%	3%	7%
SIMILARITY INDEX	INTERNET SOURCES	PUBLICATIONS	STUDENT PAPERS

PRIMARY SOURCES

1	acikarsiv.ankara.edu.tr Internet Source	1%
2	Submitted to TechKnowledge Turkey Student Paper	1%
3	www.ejmanager.com Internet Source	1%
4	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 Internet Source	<1%
5	AKDAĞ, Mustafa, YILMAZ ŞAHAN, Birsen, ÖZHAN, Uğur and ŞAN, İsmail. "Investigation of University Students' Internet Addiction in Terms	<1%

EK-7: Dijital Makbuz

Digital Receipt

This receipt acknowledges that Turnitin received your paper. Below you will find the receipt information regarding your submission.

The first page of your submissions is displayed below.

Submission author: **Barış Sezer**
Assignment title: **Tez Orjinallik Raporu**
Submission title: **TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN...**
File name: **BarisSezer_YL_Tez_24_9_2019_-d...**
File size: **170.61K**
Page count: **76**
Word count: **11,126**
Character count: **80,861**
Submission date: **24-Sep-2019 10:26AM (UTC+0300)**
Submission ID: **1178942772**

9. ÖZGEÇMİŞ

1. KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, soyadı: Barış Sezer

Doğum tarihi: 26.08.1984

E-posta: barissezer@hacettepe.edu.tr

2. EĞİTİM

- 2016-2019 Yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Eğitimi Programı
- 2011-2016 Doktora, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- 2007-2011 Yüksek lisans, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- 2004-2007 Lisans, Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi
- 2001-2003 Önlisans, Sakarya Üniversitesi Karasu Meslek Yüksekokulu
- 1997-2001, Lise, Kocaeli-Körfez Sağlık Meslek Lisesi

3. YABANCI DİL

- KPDS: 85 (2010)

4. AKADEMİK DENEYİM

- 2018-..., Doktor Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı
- 2012-2018, Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı

5. YAYINLAR

a) Makaleler (SCI, SSCI İndeksli)

- Sezer, B., & Elçin M. (2019). Using traditional or flipped classrooms to teach "vascular access skill"? A pilot study to investigate the impact of flipped classroom approach on students' competencies. The Social Science Journal

- Sezer, B. (2019). Teaching Communication Skills with Technology: Creating a Virtual Patient for Medical Students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 35(5), 183-198. DOI: <https://doi.org/10.14742/ajet.4957>
- Sezer, B., & Yilmaz, R. (2019). Learning management system acceptance scale (LMSAS): A validity and reliability study. *Australasian Journal of Educational Technology*, 35(3), 15-30.
- Sezer, B., & Simsek, N. (2018). Designing an electronic performance support system for technology-rich environments. *Behaviour & Information Technology*, 37(6), 596-606. DOI: 10.1080/0144929X.2018.1469669
- Sezer, B., & Abay, S.E. (2018). Looking at the Impact of the Flipped Classroom Model in Medical Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, DOI: 10.1080/00313831.2018.1452292
- Sezer, B. (2017). The Effectiveness of a Technology Enhanced Flipped Science Classroom. *Journal of Educational Computing Research*, 55(4), 471-494. Doi: 10.1177/0735633116671325
- Sezer, B. (2016). Faculty of Medicine Students' Attitudes towards Electronic Learning and their Opinion for an Example of Distance Learning Application. *Journal of Computers in Human Behavior*. 55(Part B), 932-939. Doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.10.018>
- Sezer, B., Yılmaz, K.F.G. & Yılmaz, R. (2015). Cyber Bullying and Educators' Awareness: The Case of Turkey. *Journal of Internet Research* 25(4), 674-687. Doi: 10.1108/IntR-01-2014-0023
- Yılmaz, R., Yılmaz Karaoglan, F.G., Ozturk, T., Sezer, B. & Karademir, T. (2015). Cyberloafing as Barrier to the Successful Integration of ICT in Teaching and Learning Environments. *Journal of Computers in Human Behavior*, 45, 290-298. Doi: 10.1016/j.chb.2014.12.02
- Elcin, M. & Sezer, B. (2014). An Exploratory Comparison of Traditional Classroom Instruction and Anchored Instruction with Secondary School Students: Turkish Experience. *Journal of Mathematics, Science & Technology Education*. 10(6), 523-530. Doi: 10.12973/eurasia.2014.1171a

b) Makaleler (Diğer İndeksli Dergiler)

- Sezer, B., Taşdelen-Teker, G., Sezer, T.A., & Elçin, M. (2019). Dundee Mevcut Eğitim Ortamı Değerlendirme Ölçeği (DREEM-TR): Türkçe Uyarlama Çalışması, *Tıp Eğitimi Dünyası* (Baskıda)

- Yılmaz, R , Sezer, B , Yurdugül, H . (2019). Üniversite Öğrencilerinin E-Öğrenmeye Hazır Bulunuşluklarının İncelenmesi: Bartın Üniversitesi Örneği. Ege Eğitim Dergisi, 20 (1), 180-195. DOI: 10.12984/egeefd.424614
- Sezer, B., & Akçay, B. (2019). Analysing the Relationship between Medical Students' Level of Information Literacy and their Level of Online Information Search Strategies (The Example of Hacettepe University). Tıp Eğitimi Dünyası (Baskıda)
- Sezer, B., & Çiftçi-Atılgan, B. (2019). The dark side of smartphone usage (Nomophobia): Do we need to worry about it?, Tıp Eğitimi Dünyası, 18(54), 30-43.
- Onan, A., Usubütün, A., & Sezer, B. Patoloji Eğitiminde Harmanlanmış Öğrenme Yaklaşımının Akademik Başarı ve Memnuniyet Üzerine Etkisi. Tıp Eğitimi Dünyası, 18(54), 76-87.
- Sezer, B., Elçin, M., & Topbaş, ER. (2018). Perceptions of Trainers on a Flipped Train–the-Trainers Course for Simulation. Bartın University Journal of Faculty of Education, 7(3), 958-973. DOI: 10.14686/buefad.405750
- Yılmaz, R., Sezer, B., & Yurdugul, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinden Yararlanma Durumları ve Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma: Mevcut Durum ve Geleceğe Bakış. Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi, 2(1), 1-18.
- Sezer, B., Karaoğlan Yılmaz, F.G., & Yılmaz, R. (2017). Comparison of Online and Traditional Face-to-Face In-Service Training Practices: An Experimental Study. Çukurova Eğitim Fakültesi Dergisi, 46(1), 264-288.
- Abay, S.E., Sezer, B. & Başusta, N.B. (2017). Hekim Adaylarının Hekim Kimliğine İlişkin Algıları: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Metafor Analizi Örneği. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 26(1), 1-8.
- Sezer, B. (2017). An Analysis of Metacognitive Learning Strategies of Physician Candidates in Terms of Some Variables. Kafkas Journal of Medical Sciences, 7(1), 40-46.
- Sezer, B., Onan, A., & Elçin, M. (2016). Sürekli Tıp Eğitiminde Bilişim Teknolojileri Türkiye Klinikleri Tıp Eğitimi Özel Dergisi, 1(3), 1-6.
- Sezer, B. (2016). Teknoloji İle Kaynaştırılmış Etkili Öğrenme Ortamları Sağlanması İçin Dikkate Alınması Gereken Değişkenlerin Belirlenmesi Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 25(6), 251-256.

- Sezer, B. (2016). The Circumstances of Using Technological Applications Inside and Outside of the Faculty by Physician. *Journal of Clinical & Analytical Medicine*, 7(2), 214-217. Doi: 10.4328/JCAM.3964
- Sezer, B. (2015). Kişiselleştirilmiş Problemlerin Akademik Başarıya Etkisi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(2), 73-88.
- Yılmaz Karaoğlan, F.G., Yılmaz, R. & Sezer, B. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Güvenli Bilgi ve İletişim Teknolojisi Kullanım Davranışları ve Bilgi Güvenliği Eğitimine Genel Bir Bakış. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 176-199. Doi: 10.14686/BUEFAD.201416213
- Abay, Ş.E., Sezer, B. & Başusta, N.B. (2014). Tıp Fakültesi Dönem 1 İyi Hekimlik Uygulamalarını Yürüten Eğiticilerin Gözüyle Etik Eğitimi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 1(4), 206-214.
- Sezer, B. (2014). Examining Technopedagogical Knowledge Competencies of Teachers in Terms of Some Variables. *Procedia Journal of Social and Behavioral Sciences*. doi:10.1016/j.sbspro.2015.01.648
- Sezer, B. (2013). The General Trends in Researches on Educational Technologies in Turkey. *Journal of Studies in Education*, 3(3), 107-119. Doi: <http://dx.doi.org/10.5296/jse.v3i3.3948>
- Sezer, B. (2013). Integrating Technology into Classroom: The Learner-Centered Instructional Design. *International Journal on New Trends in Education and their Implications*, 4(4), 134-144.

6. YURT DIŞI DENEYİM

- 2017 (1 Mayıs – 31 Ağustos), University of Florida, College of Medicine, Center of Safety, Simulation and Advanced Learning Technologies, Florida, Amerika Birleşik Devletleri.